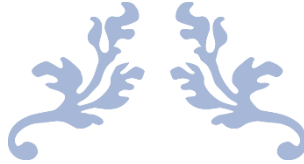

MINISTERUL
PUBLIC

PARCHETUL DE PE LÂNGĂ
ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

ÎNDRUMAR TEORETIC ȘI PRACTIC PRIVIND INFRAȚIUNEA DE VIOL

O abordare axată pe victimele minore

Cuprins

1. Aspecte generale.....	7
1.1. Justificarea demersului.....	7
1.2. Concepția modernă asupra elementelor violului (<i>Cauza M.C. împotriva Bulgariei</i>).....	8
2. Cadru conceptual. Stereotipuri și idei preconcepute	10
2.1. Despre viol.....	10
2.2. Autorii violului.....	11
2.3. Victimele violului	12
2.3.1. Repere.....	12
2.3.2. Míturi legate de victimele violului	13
2.3.3. Victimizarea secundară	15
3. Elemente de ordin psihologic privind reacția victimei din timpul violului și reacția post-traumatică	17
3.1. Reacția de îngheț.....	17
3.2. Trauma	18
3.2.1. Tulburarea de stres posttraumatic.....	20
3.2.2. Particularități privind trauma la minori - victime ale abuzului sexual.....	23
3.3. Trauma indirectă	26
3.4. Particularități psihologice ale minorului (implicații asupra modalității de audiere).....	27
3.4.1. Considerații generale privind dificultatea revelării de către minor a cazurilor de agresiune.....	27
3.4.2. Factorii susceptibili de a influența întârzierea sau împiedicarea revelării faptelor de agresiune	27

3.4.3. Mecanismul psihologic de memorare a faptelor de către copii.....	29
3.4.4. Memoria copilului maltratat	31
3.4.5. Aspecte privind dezvoltarea copilului	33
4. Jurisprudența CEDO în cauzele de viol.....	37
4.1. Dispoziții de drept penal și anchete penale eficiente	37
4.2. Victime vulnerabile.....	37
4.3. Absența dovezii rezistenței opuse ori a probei „directe” a violului...39	
4.4. Necesitatea evaluării psihologice.....	40
4.5. Respectarea dreptului la un proces echitabil din perspectiva victimei infrațiunii de viol (<i>Cauza Y. împotriva Sloveniei</i>).....	41
5. Metodologia de investigare a infracțiunilor de viol cu victime minore...43	
5.1. Aspecte generale	43
5.2. Protocolul NICHD	45
5.3. Camerele de audiere pentru minori	47
5.4. Audierea victimei	49
5.4.1. Pregătirea audierii.....	49
5.4.2. Aspecte premergătoare audierii minorului....	50
5.4.3. Aspecte privind minorii și adulții vulnerabili.....	54
5.4.4. Ghid general cu privire la utilizarea desenelor, imaginilor, fotografiilor, simbolurilor, păpușilor, figurinelor, recuzitei în cazul minorilor.....	55
5.4.5. Factorii ce pot influența declarațiile victimei.....	59
Anexa - Concepte-cheie din jurisprudența CEDO	61

Notă

Prezentul ghid este elaborat pe baza unor lucrări de specialitate și nu reprezintă o operă în sensul Legii nr. 8/1996.

Creditul pentru ideile cuprinse revine exclusiv autorilor indicați.

Lucrarea de față este dedicată exclusiv uzului intern al procurorilor din cadrul Ministerului Public în vederea îmbunătățirii răspunsului la cauzele având ca obiect infracțiunile de viol și nu este destinată comercializării. Reproducerea în alt scop este interzisă.

Îndrumarul a fost redactat de un colectiv de procurori din cadrul Secției de resurse umane și documentare a Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție în prima parte a anului **2022**.

1. Aspecte generale

1.1. Justificarea demersului

Violul este una din infracțiunile ce se remarcă în cadrul activității procurorului prin abordarea complexă pe care o presupune, având în vedere dificultățile de ordin probatoriu și efectele psihologice ale agresiunii asupra victimei.

Această abordare implică cunoașterea unor elemente teoretice și practice esențiale, repere ce trebuie luate în considerare în efectuarea anchetei.

Potrivit art. 34 din Convenția Consiliului Europei de la Lanzarote din 2007, *pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, fiecare parte va adopta măsurile necesare pentru a se asigura că persoanele, unitățile sau serviciile care răspund de efectuarea cercetărilor sunt specializate în domeniul combaterii exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale comise asupra copiilor ori că persoanele respective sunt pregătite profesional în acest scop.

O serie de analize și controale ce au avut ca obiect violența împotriva femeilor ori împotriva anumitor grupuri de persoane vulnerabile au evidențiat anumite carențe în instrumentarea unor cauze privind infracțiunile contra libertății persoanei și integrității sexuale (audierea victimelor minore în lipsa reprezentantului legal, a unui psiholog, neefectuarea înregistrării audio-video a declarației, nerespectarea dispozițiilor referitoare la luarea declarației de către organe de cercetare penală de același sex cu victima, audierea victimelor într-un spațiu inadecvat, neîndrumarea victimelor pentru a beneficia de ajutor psihologic, ajutorul unor servicii de sprijin și compensații financiare în condițiile Legii nr. 211/2004).

Toate aceste deficiențe fac ca răspunsul organelor de urmărire penală la o sesizare privind infracțiunea de viol asupra unei persoane

vulnerabile (minori, persoane cu dizabilități) să fie, în unele situații, neadecvat, inclusiv prin prisma jurisprudenței CEDO conturată în cauzele *E.B. împotriva României* și *M.G.C. împotriva României*.

Sub acest aspect, victimele minore ale abuzului sexual se află într-o situație de vulnerabilitate deosebită, care impune măsuri suplimentare de protecție și o abordare care să țină cont de nevoile speciale de protecție ale acestora.

1.2. Concepția modernă asupra elementelor violului (cauza *M.C. împotriva Bulgariei*)

Tradițional, violul implica utilizarea forței și rezistența fizică din partea victimei. Ultimele decade au marcat un trend clar către abandonarea definiției formaliste și a interpretărilor înguste. Indiferent de formularea specifică aleasă de legiuitorul național, pedepsirea actelor sexuale non-consensuale în toate împrejurările este asigurată în practică prin mijloace de interpretare a noțiunilor legale relevante (coerciție, violență, amenințare, constrângere, viclenie, surprindere și altele) și printr-o evaluare a probelor în context (*context-sensitive assessment of the evidence*) – *paragr. 161*.

În dreptul penal internațional, s-a recunoscut că forța nu este un element al violului, faptul de a profita de împrejurări coercitive pentru realizarea actului sexual fiind în egală măsură pedepsibil. Consimțământul trebuie să fie liber exprimat, iar evaluarea acestui fapt se face în contextul tuturor circumstanțelor cauzei. Aceasta reflectă o tendință universală către aprecierea lipsei consimțământului ca element esențial al violului (*paragr. 163*).

Curtea de la Strasbourg este convinsă că orice abordare rigidă din punctul de vedere al procurorului a infracțiunilor sexuale, cum ar fi proba rezistenței fizice în orice circumstanțe, riscă să lase anumite tipuri de viol nepedepsite și, deci, să prejudicieze protecția efectivă a autonomiei sexuale a persoanei. În conformitate cu standardele contemporane și tendințele din acest domeniu, obligația pozitivă a

statelor membre sub imperiul art. 3 și 8 din *Convenție* trebuie interpretată ca impunând incriminarea, urmărirea penală și pedepsirea efectivă a oricărui act sexual non-consensual, inclusiv în absența rezistenței fizice a victimei (*paragr. 166*).

Mai concret, în speța analizată de Curte, se reține că este foarte semnificativ că motivul pentru care autoritățile naționale au eșuat să exploreze toate circumstanțele cauzei a fost, aparent, opinia procurorului și a poliției că, de vreme ce fapta sesizată a fost un „viol la o întâlnire” (între cunoscuți), în absența unor probe directe, cum ar fi urme de violență, rezistență fizică ori strigăte de ajutor, ei nu au putut să deducă dovada lipsei consimțământului și, prin urmare, a violului.

Curtea consideră că, în timp ce în practică poate fi câteodată dificil de demonstrat lipsa consimțământului în absența unei probe directe a violului, cum ar fi urme de violență sau martori direcți, autoritățile trebuie, totuși, să exploreze toate faptele și să decidă pe baza evaluării tuturor circumstanțelor cauzei. Investigația penală și concluziile sale trebuie să se centreze pe chestiunea lipsei consimțământului (*paragr. 181*).

Lipsa rezistenței victimei nu este un element al violului.

Se mai reține că, în timp, s-a produs o reformă legislativă și jurisprudențială de la abordarea istorică la abordarea egalitară în ce privește problema consimțământului. Violul este o infracțiune îndreptată împotriva autonomiei femeii și elementul său esențial este lipsa consimțământului. Tendințele sunt în sensul că orice penetrare sexuală în circumstanțe care sunt coercitive sau comisă prin constrângere ori amenințare cu forța constituie viol (*paragr. 127-128*).

2. Cadru conceptual. Stereotipuri și idei preconcepute¹

2.1. Despre viol

Contextul, împrejurările și actul violului sunt uneori de neînțeles, suscitând dificultăți de probare a elementelor constitutive ale faptei.

Demersul privind investigarea faptei de viol trebuie să fie unul activ, constructiv, axat pe căutarea și strângerea dovezilor referitoare la actul sau raportul sexual. În absența dovezilor materiale ale violului (urmele de violență), ancheta trebuie să fie centrată pe probarea lipsei consimțământului.

În activitatea lor, procurorii nu trebuie să pornească de la idei preconcepute. Astfel, după cum se cunoaște, în realitate:

- în multe cazuri, nu există o vătămare vizibilă;
- violul este săvârșit în multe situații de o persoană cunoscută;
- răspunsul la traumă poate afecta capacitatea victimei de a oferi o declarație clară și coerentă asupra faptelor;
- pentru motive de ordin psihologic, economic și social, unele victime se pot întoarce la autor după comiterea faptei, pot adopta o atitudine binevoitoare.

Procurorii trebuie să contracareze orice prezumție care tinde să definească ce este violul sau locul și timpul în care are loc acesta. Astfel de presupuneri sunt:

- violul implică întotdeauna utilizarea forței fizice;

---

¹ Acest capitol este elaborat pe baza ghidului redactat sub egida Crown Prosecution Service din Marea Britanie în ce privește abordarea cazurilor de viol. A se vedea „*Rape and Sexual Offences - Annex A: Tackling Rape Myths and Stereotypes*”, consultat la adresa <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/rape-and-sexual-offences-annex-tackling-rape-myths-and-stereotypes>.

- violul intervine cel mai frecvent între străini pe alei întunecate;
- nu poate fi viol între partenerii de viață;
- dacă persoana vătămată a consimțit anterior la întreținerea unui raport sexual cu autorul, într-una sau mai multe ocazii, aceasta nu poate fi victimă în alte ocazii ulterioare.

2.2. Autorii violului

În unele cazuri, procurorul trebuie să demonstreze că suspectul a avut reprezentarea rezonabilă că victima nu a consimțit la realizarea actului sexual.

Există câteva **mituri legate de autori**. Procurorii trebuie să combată orice presupunere apreciată în mod eronat că ar înlătura sau atenua răspunderea autorului, cum ar fi:

- violul este o infracțiune comisă din pasiune;
- tinerii nu merită să fie condamnați, întrucât au toată viața înaintea sau se bucură de bune referințe.

În realitate, este important de știut că:

- nu există un prototip al violatorului – acesta poate proveni din orice mediu, se poate afla în orice perioadă a vieții și chiar într-o relație de o viață;
- doar autorul este responsabil de viol, nu și victima;
- legea se aplică în mod egal, indiferent de vârstă, trecut ori statut;
- agresori pot fi prieteni, concubini, soți sau alți membri ai familiei, șefi sau colegi de muncă ori persoane cu funcții publice cu care victima intră în contact;
- agresorul poate avea familie, copil, se comportă exemplar în societate și poate părea extrem de pios.

Autorii pot folosi o varietate de tehnici, intimidări și acte de coerciție asupra victimei. Violul nu presupune utilizarea forței în toate cazurile, victima putând să fie șantajată să participe la actul sexual.

2.3. Victimele violului

2.3.1. Repere

O persoană consimte la act sexual, indiferent de tipul actului (normal, anal sau oral), doar dacă este de acord și are libertatea și capacitatea să facă această alegere.

Consimțământul exprimat pentru un anumit tip de activitate sexuală nu înseamnă că a fost dat și în considerarea altui (tip de) act sexual.

La aprecierea existenței **libertății de a consimți**, trebuie avute în vedere următoarele circumstanțe:

- violul conjugal în contextul abuzului domestic;
- poziția de putere – autorul este profesor, lider religios, angajator, lider al unei comunități/grup, medic;
- dependența victimei față de autor;
- vârsta, fiind relevante diferența de vârstă și vârsta mică a victimei.

În ce privește capacitatea de a consimți, trebuie avute în vedere următoarele împrejurări:

- victima este sub influența drogurilor sau a medicamentelor;
- condiția medicală a victimei;
- dizabilitățile psihice;
- inconștiență/somnolență.

2.3.2. Mituri legate de victimele violului

Există mai multe **mituri legate de victime**. De fapt, este important de știut că:

– violul are un impact devastator asupra victimei și a familiei acesteia;

– victima care sesizează fapta și colaborează cu organele judiciare este deosebit de curajoasă;

– nu există un răspuns standard la viol. Victimele reacționează în mod diferit;

– nu există un prototip al persoanei violate, persoane de toate vârstele, rasele, orientările sexuale, religiile pot fi victime ale violului;

– nu există cerința ca victima să exprime clar lipsa consimțământului.

➤ *Conduita victimei*

Cunoașterea victimei prin intermediul rețelelor de socializare, site-urilor de întâlnire și trimiterea de imagini cu conotații sexuale sunt situații întâlnite frecvent. Consimțământul nu poate fi dedus numai din mesajele trimise sau modul în care părțile s-au întâlnit.

Consimțământul nu poate fi dedus din ceea ce s-ar putea interpreta drept flirt, din modul în care o persoană se îmbracă ori din simplul fapt că a fost invitat la cineva acasă sau pentru că cineva ar manifesta semne de excitație sau atracție fizică.

➤ *Intoxicația*

Doar pentru că cineva este sub influența alcoolului sau a drogurilor, nu înseamnă că este în căutare de relații sexuale.

Doar pentru că cineva s-a aflat în stare de intoxicație cu alcool sau droguri la momentul violului, nu înseamnă că nu poate oferi o declarație credibilă. Este esențial ca în astfel de situații procurorul să nu prezume că victima este mai puțin credibilă.

➤ *Trecutul victimei*

Consimțământul nu se poate deduce din numărul de ocazii în care victima a întreținut relații sexuale anterior sau ulterior violului.

Consimțământul la actul sexual nu se poate deduce din simplul fapt că cele două persoane au întreținut relații sexuale consensuale în trecut.

Exprimarea consimțământului este necesară de fiecare dată.

➤ *Reacția victimei*

Nu există un răspuns tip la viol. Natura traumatică a violului determină victima să reacționeze într-o varietate de moduri care pot părea contra-intuitive. Când se află în pericol, creierul furnizează răspunsuri instinctuale asupra cărora victima nu are în mod necesar control. Răspunsul poate părea illogic altora sau chiar victimei, dar la acel moment creierul alege să reacționeze pe baza instinctelor primare, fiind posibile nu numai lupta sau fuga, ci și înghețul sau dorința de împrietenire. Multe victime experimentează un șoc în timpul actului de viol sau după viol care le face să pară calme, aplatizând reacțiile sau chiar lipsind victimele de emoții. Modul în care reacționează victima îi poate provoca acesteia sentimente de rușine și chiar de auto-învinovărire.

➤ *Sesizarea întârziată*

Multe victime nu raportează violul poliției. Trauma suferită poate cauza sentimente de rușine și vină care ar putea inhiba victima să formuleze plângere. Demersul în sine de a formula plângere poate fi traumatic, ca și procesul judiciar, ceea ce poate determina victima să nu sesizeze fapta.

Unele victime vor povesti unei rude ori prieten ce s-a întâmplat, însă multe altele nu vor vorbi despre viol din cauza unor sentimente de rușine, vină sau teama că nu vor fi crezute.

O plângere făcută cu întârziere nu înseamnă o acuzație falsă.

Totodată, timpul scurs până la sesizarea organelor judiciare nu este un indicator al nivelului de severitate al faptei.

➤ *Modificarea declarațiilor*

Violul provoacă o traumă puternică, iar memoria poate fi afectată în mai multe feluri. Înțelegerea efectelor fricii și mecanismelor psihologice care pot interveni în timpul violului este vitală atunci când luăm în considerare reamintirea. Unele persoane pot să încerce să evite să se gândească la faptul că au fost violate ori chiar să refuze să își amintească.

Procurorii trebuie să combată orice presupunere care încearcă să blameze victima pentru viol.

2.3.3. Victimizarea secundară

Potrivit art. 3⁴ lit. e) din Legea nr. 211/2004, prin victimizare secundară se înțelege trauma suferită de victimă, care nu apare ca un rezultat direct al faptei penale, ci prin reacția față de victimă a instituțiilor și a persoanelor cu care aceasta intră în contact.

Potrivit art. 113 alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală:

– reaudierea persoanei vătămate se face numai dacă acest lucru este strict necesar pentru desfășurarea procesului penal;

– la audiere, persoana vătămată poate fi însoțită, la cererea sa, de către reprezentantul său legal și de către o altă persoană desemnată de către persoana vătămată, cu excepția cazului în care organul judiciar decide motivat în sens contrar.

Numărul interacțiunilor organelor judiciare cu victima, în special cu minorul victimă trebuie redus. De aceea, este important ca audierea persoanei vătămate să se realizeze numai după o pregătire atentă.

Victimele violului trebuie sprijinite pentru a oferi cea mai bună declarație. În acest sens, victimelor trebuie să li se explice la ce să se aștepte, procedurile judiciare și implicațiile lor. Sprijinul trebuie

acordat de la primul contact cu organul judiciar și adaptat pe măsură ce procesul se desfășoară.

În relația cu victimele trebuie folosit un limbaj simplu și clar.

3. Elemente de ordin psihologic privind reacția victimei din timpul violului și reacția post-traumatică

3.1. Reacția de îngheț

Astfel cum se reține în considerentele hotărârii din *cauza M.C. împotriva Bulgariei*, mai mulți experți consultați în legătură cu procesul penal privind-o pe reclamantă (doi experți, un psiholog și un psihiatru) au arătat că există două modele de reacție a victimelor violului: rezistența fizică și „frica înghețată” (*sindromul infantilismului psihologic traumatic*). Acesta din urmă se explică prin faptul că orice model de conduită bazat pe experiență devine inadecvat atunci când victima este pusă în fața inevitabilității violului. Prin urmare, victima adoptă un model de răspuns pasiv de supunere, caracteristic copilăriei, sau caută o disociere psihologică de eveniment, ca și cum nu i s-ar întâmpla (*paragr. 70*).

În jurisprudența franceză invocată în hotărâre, se menționează că refuzul victimei (la actul sexual – n.n.) poate fi dedus din circumstanțe precum șocul paralizant sub imperiul căruia victima nu poate protesta sau evada (*paragr. 95*).

Cercetările arată că amigdala cerebrală² are un rol în așa-zisa reacție de îngheț la factorul cauzator al traumei (atacul sexual).

„*Frica este adesea precedată de uimire, (...). Omul înspăimântat stă la început ca o statuie nemișcată și fără suflare sau se ghemuiește ca și cum instinctiv ar putea să scape de sub observație*”. Această timpurie descriere a lui Charles Darwin (1899) în cartea sa intitulată „*Expresia emoțiilor la om și animale*” indică faptul că frica este printre

---

² Amigdala reprezintă o structură implicată în procesarea și interpretarea informațiilor cu conținut emoțional și este esențială pentru oferirea răspunsurilor la stimulii care generează frica. Amigdala cerebrală reprezintă „centrul fricii”, partea din creier responsabilă cu gestionarea răspunsului la sentimentele de frică, anxietate și panică. Amigdala cerebrală prelucrează, analizează informațiile din exterior în ce privește amenințările și contribuie la luarea deciziilor cu privire la formele de reacție.

cele mai intense emoții simțite și include un spectru larg de expresii comportamentale variind de la înghețarea nemișcată la excitarea corticală. Cheia sistemului subiacent de control neuronal este amigdala cerebrală, o structură a creierului implicată în procesarea semnalelor fricii și dobândirea de durată a amintirilor despre evenimente înfricoșătoare³.

În situații de criză, răspunsul la frică al creierului poate fi critic pentru supraviețuire. „Abilitatea de a-ți fi frică este abilitatea de a simți pericolul și este elementul care ne ajută să găsim o cale de scăpare”⁴.

Prin urmare, frica este un sentiment firesc în situații traumatizante, iar reacția de îngheț din frică este explicabilă științific. Această reacție este mai des întâlnită la copii și femei. Nu se poate, ca atare, considera că a exprimat consimțământ la actul sexual persoana care a experimentat o reacție de tip „îngheț”.

3.2. Trauma⁵

Pentru înțelegerea mecanismelor de apărare psihologică și a reacției victimei în timpul și după comiterea faptei, dar și pentru oferirea unor argumentații complete soluțiilor adoptate în practică, procurorii trebuie să cunoască o serie de elemente esențiale ale noțiunii de traumă.

---

³ Pape H.-C. Petrified or aroused with fear: the central amygdala takes the lead. *Neuron*. 2010 Aug; 67(4):527-529. DOI: 10.1016/j.neuron.2010.08.009. PMID: 20797530., *apud* LeDoux, J.E. (2000). *Annu. Rev. Neurosci.* 23, 155–184, Maren, S., and Quirk, G.J. (2004). *Nat. Rev. Neurosci.* 5, 844–852, McGaugh, J.L. (2004). *Annu. Rev. Neurosci.* 27,1–28, Pape, H.-C., and Pare, D. (2010). *Physiol. Rev.* 90, 419–463.

⁴ Afirmția aparține lui Bo Li, profesor la School of Biological Sciences, Cold Spring Harbor Laboratory, New York, citat preluat de pe site-ul <https://medicalxpress.com/news/2020-11-brain-1.html>

⁵ Acest capitol este elaborat pe baza lucrării „Psihologia traumei”, Editura Polirom, 2014, aparținând autorilor Maria Nicoleta Turliuc și Cornelia Măirean, cadre didactice la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației la Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași.

Astfel, conceptul de traumă provine din termenul grecesc *trauma* și înseamnă „rană”. La fel ca o rană fizică, rănille psihice provocate de un eveniment traumatic necesită timp pentru vindecare, iar uneori simpla trecere a timpului nu este suficientă. Prin urmare, trauma desemnează atât semnul lăsat de o rană psihică sau fizică, dar și o experiență cathartică, de curățare⁶.

Trauma psihologică implică pierderea bruscă a sentimentului controlului asupra propriei vieți și trăirea intensă a senzației de neputință și neajutorare⁷.

Trauma trebuie deosebită de stres. Astfel, în doctrina de specialitate s-a arătat că stresul poate fi definit ca dezechilibrul real sau doar astfel perceput dintre un stresor (de exemplu, o provocare, o amenințare) și capacitățile (resursele, abilitățile) persoanei⁸. Dacă în caz de stres organismul se mobilizează și funcționează excesiv pentru a depăși situația care produce disconfort, în cazul stresului traumatic procesele psihice nu mai funcționează normal sau sunt considerabil limitate pe o perioadă mai lungă de timp; dacă în cazul contactului cu un stresor organismul se mobilizează pentru luptă sau fugă (*fight or flight*), într-o situație traumatică există doar posibilitatea de a încremeni emoțional sau de clivaj interior (*freeze or fragment*).

Reacția la stres conduce la o mobilizare a energiei, reacția traumatică va conduce la demobilizare, la deconcentrarea energiei și la amortizarea senzațiilor. Reacția de stres deschide canalele psihice, reacția traumatică le închide⁹.

În literatura de specialitate s-au propus trei criterii pentru a considera un eveniment drept traumatic: lipsa controlului asupra

---

⁶ Op. cit., fila 18.

⁷ *Ibidem*, fila. 19.

⁸ *Ibidem*, fila 14.

⁹ *Ibidem*, fila 18.

situației, percepția faptului că situația este una extrem de negativă și apariția ei bruscă¹⁰.

În psihologie, violul este definit ca un raport sexual impus unei persoane, prin constrângere sau profitând de imposibilitatea sa de a se apăra sau de a-și impune voința. Violul ar trebui inclus mai degrabă în categoria crimelor violente decât în cea a delictelor sexuale, deoarece intervine exprimarea sexuală a agresivității mai curând decât exprimarea agresivă a sexualității. Unii cercetători estimează că 64-84% dintre violuri rămân neraportate. Studiile indică faptul că 94% dintre supraviețuitorii violului trăiesc sindromul traumei la viol, o formă specifică a sindromului general de stres posttraumatic, în timp ce 50% prezintă trauma în decursul a 12 luni consecutive traumatizării. Adesea, simptomele traumatice apar și la părintele sau la partenerul care trăiește sentimentul eșecului oferirii protecției necesare propriului copil sau partenerului. Supraviețuitorii violului trec, de regulă, prin diferite stadii ale procesului traumatic, trăind șocul, confuzia, depresia, furia, adaptarea, precum și sentimente de neajutorare, degradare, dependență, vulnerabilitate, jenă sau rușine. De asemenea, abuzul sexual asupra copilului poate produce diferite simptome dezadaptative în adolescență și la vârstă adultă, cum sunt abuzul de substanțe, comportamentul sexual promiscuu, conștientizarea redusă a pericolului ca urmare a negării riscurilor, ceea ce favorizează victimizarea repetată ulterioară¹¹.

3.2.1. Tulburarea de stres posttraumatic

Tulburarea de stres posttraumatic (TSP) este una din cele mai frecvente tulburări traumatice. De asemenea, TSP este una din cele mai complexe tulburări datorate stresului și traumei. Raportul pe sexe al TSP este de cca. 2/3 la femei și 1/3 la bărbați. Printre persoanele afectate de TSP se află 75% dintre victimele unui viol¹².

---

¹⁰ *Ibidem*, fila 19.

¹¹ *Ibidem*, fila 24.

¹² *Ibidem*, fila 68.

Între criteriile de diagnostic pentru TSP, au fost menționate următoarele:

- expunerea la moarte *de facto*, rănirea gravă sau violența sexuală (trăirea directă a evenimentului traumatic);

- prezența uneia sau mai multora dintre: amintiri neplăcute recurente; vise recurente, apăsătoare; reacții disociative (flashback-uri) în care persoana simte sau acționează ca și cum evenimentul traumatic s-ar repeta; distress psihic intens sau prelungit la expunerea la indiciile interne sau externe care simbolizează un aspect marcant al evenimentului; reacții fiziologice marcante la expunerea la indiciile interne sau externe care simbolizează evenimentul;

- evitarea persistentă a stimulilor legați de traumă, prin unul sau mai multe din: evitarea sau efortul de a evita amintirile neplăcute, gândurile sau sentimentele apăsătoare asociate evenimentului; evitarea sau efortul de a evita indiciile externe care reamintesc trauma (oameni, conversații, activități, obiecte, locuri);

- alterările negative ale cognițiilor și dispoziției asociate traumei, prin unul sau mai multe din: incapacitatea de a-și aminti un aspect important al traumei (din cauza amneziei disociative); credințe și expectanțe persistente negative despre sine, ceilalți și lume („Nu poți avea încredere în nimeni”); gânduri distorsionate persistente despre sine, ceilalți și lume; sentimente negative persistente (teamă, oroare, furie, vină, rușine); diminuarea interesului sau a participării la evenimente semnificative; sentimente de detașare față de ceilalți; inabilitatea persistentă de a trăi experiențe afective pozitive;

- alterări ale excitabilității și reactivității asociate cu evenimentul traumatic, prin unul sau mai multe din: manifestări de furie; conduită autodistructivă; hipervigilență; probleme de concentrare; tulburări ale somnului;

- durata tulburărilor este mai mare de o lună;

– tulburările nu pot fi atribuite efectelor fiziologice ale substanțelor sau altei condiții medicale.

În plus, pot interveni *depersonalizarea* și *derealizarea*. Depersonalizarea presupune trăiri recurente ale sentimentului de a fi detașat, ca și cum o persoană ar fi un observator al propriilor procese mentale sau al propriului corp. Derealizarea implică trăirile recurente și persistente de irealitate a mediului înconjurător.

Schimbarea structurii creierului și a funcțiilor sale a fost pusă în evidență la pacienții care prezentau TSP. Regiunile creierului care sunt afectate ca urmare a expunerii severe la evenimentele traumatiche includ hipocampusul și amigdala cerebrală, precum și regiunea corticală. Aceste zone sunt interconectate și formează un circuit neural care mediază adaptarea la stres și răspunsurile de frică condiționată.

Hipocampusul este implicat în controlul răspunsurilor de stres, al memoriei declarative și aspectelor contextuale ale condiționării fricii. Perturbările în funcționarea hipocampusului pot conduce la dificultatea integrării noilor date în câmpul de informații deja existente și la fragmentarea experiențelor. Astfel, noile experiențe vor fi ulterior actualizate sub formă de imagini izolate, senzații corporale, mirosuri sau sunete separate de celelalte din viață.

Este important de știut de ce victima este posibil să nu-și amintească toate detaliile de fapt sau să revină asupra unor circumstanțe. Aceasta își găsește explicația în traumă. Trauma afectează memoria. Unele efecte ale evenimentului traumatic asupra victimei pot fi fragmentarea și dezorganizarea proceselor cognitive. Întrebați cu privire la experiența lor traumatică, 78% dintre participanții la un studiu care au trăit o traumă în copilărie sau la vârstă adultă au afirmat că inițial nu au avut nicio amintire, că nu au putut expune în cuvinte ceea ce s-a întâmplat, indiferent dacă au știut că trauma s-a produs ori au conștientizat-o mai târziu.

TSP se caracterizează atât prin amintiri dureroase, intruzive, cât și prin amnezie pentru detalii ale evenimentului trăit. În concordanță

cu acest aspect, unele studii clinice și observații raportează faptul că starea de confuzie și uitarea sunt tipice pentru amintirile traumatice. Studiul amintirilor traumatice relevă că: sunt stocate sub formă senzorială și emoțională; rămân stabile în timp și nealterate de experiențele de viață ulterioare; pot reveni și declanșa amintiri extrem de vii în orice perioadă a vieții; tind să apară într-o stare mentală în care victima este incapabilă să precizeze ce gândește sau care sunt emoțiile pe care le trăiește. Amnezia unor conținuturi cognitive sau emoționale pare să fie invers corelată cu vârsta și durata: cu cât vârsta la care se produce trauma este mai mică și experiența traumatică este mai prelungită, cu atât mai mare este probabilitatea apariției unei amnezii. Amnezia unor conținuturi este dublată de hipermnezia altora (flashback-uri). Flashback-urile sunt dominate de detalii senzoriale, cum ar fi imaginile, senzațiile auditive sau de alt tip, bine memorate și desprinse adesea din context¹³.

În ceea ce-i privește pe minori, unele studii arată că, după evenimente traumatice, o proporție considerabilă (88%) dezvoltă cel puțin un simptom clinic semnificativ de stres acut, cum ar fi coșmaruri, tendința de evitare, dificultăți de concentrare. Depresia, anxietatea, apariția bolilor fizice cronice și nivelul scăzut al stării de bine reprezintă alte consecințe ale traumelor trăite în copilărie sau adolescență.

3.2.2. Particularități privind trauma la minori - victime ale abuzului sexual

Spre deosebire de molestarea sexuală, care este un eveniment neașteptat și violent, abuzul sexual al copilului se produce, de regulă, de către persoane cunoscute, de încredere pentru copil și durează, de obicei, o perioadă mai îndelungată. Ceea ce se petrece în fapt, este că încrederea copilului este câștigată de către agresor doar pentru ca aceasta să fie trădată la un moment ales ulterior. Activitatea sexuală începe de cele mai multe ori evoluând subtil de la „atingeri nevinovate

---

¹³ *Ibidem*, fila 100.

din dragoste”, la mângâierea sexuală. Copilul, deși de obicei confuz, acceptă aceste gesturi în numele autorității adultului, considerându-le fie legitime, fie inevitabile¹⁴.

Memoria traumatică a copilului la vârstă adultă ca urmare a violențelor sexuale din copilărie¹⁵

Unele considerații generale:

- Potrivit studiilor ONU, trecerea prin experiențe de violență sexuală, ca participant ori ca martor, în special în perioada copilăriei este un determinant major al stării de sănătate a adultului. Consecințele sunt legate de instalarea unor probleme psiho-traumatice severe, necunoscute de către profesioniștii din sănătate; deși frecvente, aceste probleme sunt foarte puțin diagnosticate și, încă mai puțin tratate (accidente cardio-vasculare, probleme ginecologice și obstetricale, moarte precoce, suicid, depresie, comportamente adictive, obezitate, tulburări psihiatrice, delincvență);
- Faptul de a fi fost supus la violențe sexuale în timpul copilăriei este determinantul principal pentru a suporta din nou alte tipuri de violență ori pentru a le comite;
- Violențele asupra copilului, în special cele de natură sexuală constituie o problemă de sănătate publică; este esențial ca

---

¹⁴ Maxine Hancock, Karen Burton Mains, *Abuzul sexual al copilului. Speranță de vindecare*, Editura Samuel, 2004, traducere, pag. 9.

¹⁵ Mémoire traumatique de l'enfant à l'âge adulte violences sexuelles Colloque „De la sexualité à la violence sexuelle”, colocviu organizat de Gynécologie Sans Frontières, la Clermont-Ferrand la 29 noiembrie 2017, prezentare susținută de Dr. Muriel Salmona, psihiatru-psihoterapeut, președinte al Asociației Memoria Traumatică și Victimologie, disponibil la adresele web:

- o memoiretraumatique.org
- o <https://www.memoiretraumatique.org/assets/files/v1/Documents-pdf/20171129-Clermont-Ferrand-memoire-traumatique-de-l-enfant-a-l-age-adulte-Colloque-De-la-sexualite-a-la%20violence-sexuelle-Gynecologie-Sans-Frontieres-web.pdf>

profesioniștii care se confruntă cu victimele violenței să cunoască principalele consecințe psiho-traumatice produse.

Impactul asupra creierului copilului

- Atingeri cu privire la circuitele neurologice emoționale și asupra memoriei, tulburări endocrinologice ca urmare a răspunsului la stresul provocat;
- Modificări anatomice a anumitor zone corticale ale creierului femeii adulte urmare a violențelor sexuale suferite în timpul copilăriei;
- Alterări epigenetice, constând în modificarea genei NR3C1 responsabilă cu reglarea stresului. Modificarea este proporțională cu gravitatea violenței și este transmisibilă generațiilor următoare, antrenând o creștere a vulnerabilității acestora la stres.

Mecanisme produse de tulburările psihotraumatice:

- O *disociere* ce antrenează o *anestezie emoțională*, însoțită de tulburări ale cunoștinței (aparitia sentimentului de irealitate, de a fi spectator la propria scenă de violență, a depersonalizării, a absenței);
- O *memorie traumatizată* constând în veritabile întârzieri în dezvoltare, caracterizată de reminiscențe intruzive ce determină retrăirea la nesfârșit a agresiunii sexuale, cu aceeași intensitate a suferinței, cu aceeași depresie, antrenând un sentiment de pericol permanent;
- O *hipervigilență*, asociată cu diferite conduite de control și de evitare, în tendința de a scăpa de efectele memoriei traumatizate.

Mecanismele traumatice sunt, de asemenea, la originea tulburărilor cognitive, de comportament, de alimentație, ale somnului, ale personalității, toate acestea fiind consecințe normale și specifice de natură traumatică, ce antrenează o suferință psihică și un risc suicidar importante.

3.3. Trauma indirectă¹⁶

Tot la acest capitol, este important de cunoscut că în doctrina de specialitate se vorbește despre *traumă indirectă* – impactul traumei asupra profesioniștilor din domeniile care sunt chemate să ofere sprijin victimelor. Între categoriile profesionale afectate de traumă în mod indirect se numără psihoterapeuții, asistenții sociali, angajații din sănătate, profesioniștii de la agențiile de protecția copilului ori violență domestică, polițiștii, preoții.

Succint, următoarele concepte sunt de interes:

– *stresul traumatic secundar* – comportamentele și emoțiile ce rezultă din ajutorul sau dorința de a ajuta o persoană traumatizată. Reprezintă o consecință firească a activităților de îngrijire;

– trauma vicariantă – expunerea de lungă durată la experiențele traumatizante ale victimelor. A fost dezvoltat pentru a descrie efectul pe care îl produce lucrul cu persoanele traumatizate asupra terapeuților;

– oboseala compasiunii (*compassion fatigue*) – alternativă la stresul traumatic secundar, consecință naturală de tip emoțional și comportamental a evenimentelor traumatice experimentate de alte persoane. Apare de obicei la medici, asistenți medicali, asistenți sociali;

– epuizarea profesională (*burnout*) – diminuarea entuziasmului, a energiei emoționale și a interesului pentru activitățile profesionale, depresie, cinism, plictiseală, descurajare, epuizare emoțională, lipsa compasiunii și reducerea sentimentului de împlinire profesională. Poate afecta orice categorie profesională.

---

¹⁶ Maria Nicoleta Turliuc, Cornelia Măirean, *Psihologia traumei*, Editura Polirom, 2004, filele 124-130.

3.4. Particularități psihologice ale minorului (implicații asupra modalității de audiere)¹⁷

3.4.1. Considerații generale privind dificultatea revelării de către minor a cazurilor de agresiune¹⁸

Agresiunile sexuale asupra minorilor au loc, în general, într-un cadru restrâns unde, deseori, sunt prezenți doar minorul și agresorul.

De regulă, minorii nu vor revela faptele de agresiune atunci când acestea au avut loc sau imediat după ce s-au produs (studiile arată faptul că aceste fapte sunt revelate doar într-un procent de 33% și, de cele mai multe ori, la vârsta la care minorii-victime au devenit adulți).

3.4.2. Factorii susceptibili de a influența întârzierea sau împiedicarea revelării faptelor de agresiune¹⁹

Factori susceptibili de a influența întârzierea sau împiedicarea revelării faptelor de agresiune la minorul-victimă a agresiunii sexuale sunt:

➤ *Factori ce țin de persoana minorului în cauză:*

- internalizarea vinei (prin sentimente de rușine, de responsabilizare, teama de a dezamăgi pe alții);
- mecanisme de autoprotecție (minimizarea experienței abuzive, pierderea încrederii în altul, memorie refulată);
- imaturitatea dezvoltării psihice și emoționale (insuficienta înțelegere a sexualității, confuzie cu privire la situația abuzivă, absența mijloacelor de a devoala agresiunea).

➤ *Factorii relaționali:*

- violența și disfuncționalități în cadrul familiei (sentimentul de insecuritate, teama de represalii, protecția altora, sacrificiul de sine);

---

¹⁷ Acest capitol este elaborat având în vedere lucrarea doamnei profesor Mireille Cyr, *Recueillir la parole de l'enfant témoin ou victime. De la théorie à la pratique* (Obținerea declarațiilor copilului martor sau victimă. De la teorie la practică), Editura Dunod, Malakoff, Franța, ediția a II-a, 2019.

¹⁸ Mireille Cyr, *op. cit.*, filele 9-11.

¹⁹ *Ibidem*, filele 13-18.

- dinamica puterii (manipulare, amenințări, legea tăcerii, multiplele fațete ale relației cu agresorul);
- conștiența repercusiunilor (schimbarea percepției de către ceilalți, teama de consecințe etc.);
- o rețea socială fragilă (absența unui sprijin în mediul școlar sau familial etc.)

➤ *Factori socio-culturali:*

- Stigmatul social (teama de a fi judecat de alții ca fiind nebun, homosexual etc.);
- Caracterul tabu al sexualității (ca urmare a lipsei de cunoștințe);
- Inexistența serviciilor specializate (insuficiența programelor de sensibilizare, accesul precar la servicii și sprijin de specialitate, absența unei linii directe de sprijin și întrajutorare);
- Cultura locală (invizibilitatea agresiunii sexuale în societate etc.)

➤ *Implicații practice de reținut*²⁰

Barierile împotriva revelării faptelor de agresiune sunt multiple și sunt în strânsă legătură atât cu credințele și stereotipurile culturale, cât și cu atributele individuale ale persoanei minorului care a suportat o agresiune.

Față de copiii de vârstă mică, în absența unor semne externe, vizibile de agresiune care ar putea indica rele tratamente sau agresiuni sexuale este riscant a aborda direct subiectul fără a deveni sugestiv.

În cazul copiilor de vârstă preșcolară care au fost agresați și care nu revelează faptele de agresiune, este mai mult ca probabil ca aceștia să nu înțeleagă despre ce subiect vorbește intervievatorul, neavând, în mod obiectiv, capacitatea de a înțelege semnificația agresiunii care a fost comisă asupra corpului lor.

Pentru copiii de vârstă școlară, precum și pentru minorii mai înaintați în vârstă, legătura intimă cu agresorul, sentimentul de responsabilitate (în sensul de a fi acceptat gesturile comise etc.),

---

²⁰ *Ibidem*, fila 19.

precum și teama de consecințe pentru el și pentru anturajul său constituie bariere importante care se adaugă sentimentului de izolare socială. În acest context, este de importanță crucială construirea, înainte de abordarea subiectului, unei relații de încredere cu minorul-victimă.

➤ *Problematica acuzațiilor false, formulate de către victimele audiate:*

Studiile arată că acuzațiile false există doar într-un procent de maximum 6% dintre cazurile înregistrate de rele tratamente și abuzuri asupra minorilor. Cu toate acestea, în caz de suspiciune de acuzații false, este imperios necesar ca ancheta să fie bazată pe audieri de calitate, precum și pe investigarea de ipoteze multiple pentru verificarea informațiilor²¹.

3.4.3. Mecanismul psihologic de memorare a faptelor de către copii²²

Mecanismul psihologic prin care are loc înregistrarea faptelor în memoria copilului:

– în general, ca urmare a limitărilor fundamentale ale sistemului cognitiv uman, doar anumite informații provenind de la un eveniment întâmplat sunt selecționate pentru a fi stocate în memoria de lungă durată, în timp ce altele sunt îndepărtate;

– printre factorii care influențează această selecție, gradul de atenție sau preocuparea conștientă a individului au un rol esențial;

– cu toate acestea, anumite evenimente cu impact emoțional puternic (cum sunt agresiunile sexuale) au capacitatea de a produce în memoria persoanei o înregistrare/o inscripționare/o ștanțare cvasi-instantanee și independentă de vreo decizie deliberată a individului. Prin urmare, în ceea ce privește domeniul agresiunilor sexuale, codificarea/înregistrarea evenimentului în memoria copilului

---

²¹ *Ibidem*, fila 23.

²² *Ibidem*, filele 29-32.

are loc mai degrabă în mod cu totul accidental (de-o manieră inconștientă), și nu în mod deliberat²³;

– de aceea, atunci când un eveniment de agresiune sexuală se produce, este important de avut în vedere că minorul, nefiind conștient că ulterior va fi pus în situația de a da detalii despre acesta, nu-și poate aduce aminte cu ușurință toate detaliile, deși evenimentul a fost inscripționat în memoria sa.

➤ *Implicații practice de reținut*²⁴:

– nu orice eveniment este înregistrat în memorie;

– înregistrarea este selectivă, iar elementele alese sunt în funcție de cunoștințele anterioare, de interesul pentru eveniment și de motivațiile fiecăruia;

– în mod inconștient, vor fi înregistrate, cu o fidelitate destul de ridicată, acele evenimente unice, distincte, cu o semnificație intrinsecă aparte pentru individ, precum și cele cu impact emoțional puternic;

– cu toate acestea, în privința copilului-victimă a unei agresiuni sexuale, este posibil ca, deși evenimentul a avut loc, informații cruciale privind identificarea agresorului, a locului sau a momentului exact al producerii agresiunii, să nu fi fost reținute ca detalii de către copilul-victimă;

– în astfel de situații, este imperios necesar a se evalua în ce măsură copilul a fost supus unui „interogatoriu sugestiv” de către primele persoane care au luat cunoștință de existența agresiunilor (părinții, spre exemplu etc.) și care ar fi putut schimba perspectiva copilului asupra detaliilor evenimentului;

– în cazul unor evenimente de agresiune sexuală cu caracter repetat și similar, dată fiind tendința de regroupare a informațiilor sub

---

²³ Mecanismul se datorează eliberării în organism a *norepinefrinei*, hormonul memoriei. Acest hormon este secretat, în mod instantaneu de organismul uman cu ocazia evenimentelor cu impact emoțional puternic.

²⁴ *Ibidem*, fila 32.

forma unui „scenariu” general, este indicat și de preferat ca audierea copilului să aibă ca punct de plecare un eveniment precis, concret, în scopul de a permite extragerea a cât mai multor detalii exacte.

➤ *Alți factori susceptibili de a influența memoria copilului*²⁵

Vârsta copilului, atât în momentul producerii evenimentului, cât și la momentul audierii este un factor determinant în privința cantității de detalii ce pot fi obținute cu ocazia audierii. Este, așadar, primordial pentru anchetator să acorde o atenție specială și să respecte capacitatea de dezvoltare a copilului. Spre exemplu, un copil de doar 3 ani va putea să redea cu mare exactitate anumite detalii specifice agresiunii trăite într-o manieră puerilă, dar extrem de relevantă pentru anchetă (copilul poate declara: „mi-a cerut sa-i ating pipi-ul, eu nu am vrut și am fugit”).

Participarea la eveniment versus observarea evenimentului. Este de reținut faptul că un eveniment va fi mai în detaliu reținut atunci când subiectul este implicat activ în derularea evenimentului, decât atunci când subiectul este un simplu observator.

Memoria evenimentelor stresante sau traumatice. Gradul de frică, de stres sau de anxietate trăit de către copil în momentul în care se produc evenimentele este susceptibil de a afecta calitatea amintirilor despre acel eveniment. Evenimentele traumatice, cu un puternic impact emoțional sunt mai bine înregistrate și conservate în memoria copilului, spre deosebire de situația în care, spre exemplu, gesturile de agresiune sexuală, cum sunt atingerile, mângâierile i-au fost prezentate copilului drept un joc.

3.4.4. Memoria copilului maltratat²⁶

Studiile efectuate sub aspectul memoriei copilului au demonstrat că, în general, evenimentele traumatice de natură cronică (așa cum sunt agresiunile sexuale și alte rele tratamente aplicate minorului) sunt

---

²⁵ *Ibidem*, fila 38.

²⁶ *Ibidem*, filele 42-45.

mult mai ușor memorate față de evenimentele neutre sau pozitive. Totodată, însă, trebuie reținut că evenimentele cu un impact negativ major produc, prin stresul creat, o împingere „în afara conștiinței” a detaliilor aceluși eveniment, aspect datorat mecanismului propriu de apărare și supraviețuire a organismului.

În acest context, studii recente au arătat faptul că adolescenții care au suferit abuzuri și agresiuni sexuale în copilărie au o capacitate obiectivă redusă în a se exprima, în a construi un discurs despre eveniment, atunci când este audiat și întrebat de către anchetator. În schimb, adolescenții care nu au suportat agresiuni sau abuzuri sexuale în copilărie au o capacitate mult sporită și un limbaj destul de bogat cu privire la evenimente negative experimentate (altele decât cele de agresiune sexuală).

➤ *Implicații practice de reținut:*

Adolescenții abuzați sexual, deși memoria lor înregistrează bine evenimentul traumatizant, nu dispun de o creștere a capacității expresiei emotive, ci dimpotrivă, aceștia utilizează mai puține cuvinte atunci când sunt puși să descrie detaliile negative experimentate, iar acest aspect este independent de voința lor²⁷. Așadar, aceste persoane, în special cele care au suportat agresiuni și abuzuri sexuale repetate vor avea mai multă dificultate în a produce o declarație narativă detaliată.

---

²⁷ Fenomenul este explicat prin avansarea mai multor ipoteze, cum sunt:

- afectarea, în urma stresului intens, a hipocampului;
- teoria regularizării afective a aspectelor negative prin tendința evitării subiectului de discuție;
- teoria conform căreia persoanele cu o istorie de agresiune sexuală în copilărie inscripționează în memorie foarte puține detalii încă de la primele momente de agresiune, de cele mai multe ori pentru că nu sunt capabili să discearnă și să evalueze pe deplin caracterul negativ al evenimentului trăit. În timp, aceasta poate conduce la desensibilizarea persoanei în fața conflictelor la care sunt expuși în mod repetat.

3.4.5. Aspecte privind dezvoltarea copilului²⁸

➤ *Dezvoltarea cognitivă*

Dezvoltarea cognitivă și înțelegerea lumii înconjurătoare se dezvoltă progresiv, un rol important avându-l mediul familial și contextul social.

➤ *Implicații practice de reținut:*

Anchetatorul va trebui să aibă așteptări realiste în privința capacităților copilului de a răspunde solicitărilor și întrebărilor.

Este întotdeauna preferabil pentru anchetator să înceapă abordarea întrevederii cu copilul plecând de la premisa unui nivel de dezvoltare inferior, urmând să ajusteze abordarea pe măsură ce se dovedește faptul că minorul are o înțelegere corespunzătoare a aspectelor în discuție. Respectând capacitățile și nivelul de dezvoltare a copilului din punct de vedere cognitiv, se evită producerea în copil a sentimentului de incompetență în a înțelege și răspunde la întrebările adresate. În plus, respectul arătat copilului îi va crea un sentiment de confort și siguranță ceea ce va favoriza colaborarea cu anchetatorul.

Întrucât copiii au dificultăți în privința conceptualizării, este preferabil a nu se utiliza în discuția cu aceștia sinonime pentru termenii utilizați de copil în descrierea locurilor, a hainelor, a unor obiecte etc. În acest sens, este de preferat utilizarea reluarea aceluiași cuvinte utilizate de copil, chiar dacă anchetatorul consideră că nu este termenul cel mai potrivit.

Deoarece copiii sunt foarte succinți, dar preciși în descrierile lor, în sensul că nu au capacitate să emită ipoteze legate de motivațiile lor sau ale altor persoane, este indicat ca eventualele întrebări mai dificile să fie lăsate la urmă și să fie reduse ca număr.

Oricare ar fi situația, este de reținut că atunci când se dorește abordarea unor aspecte ce pot fi mai presus de capacitățile copiilor,

---

²⁸ *Ibidem*, filele 49-70.

este important ca anchetatorul să amintească acestora că dacă nu înțeleg întrebarea sau nu au un răspuns, este în regulă să comunice aceasta în mod liber.

➤ *Aspecte ce țin de limbajul utilizat*²⁹

Capacitățile copilului în privința limbajului și a vocabularului constituie un element crucial ce influențează întregul proces de audiere.

De reținut din studiile recente: capacitatea limbajului *expressiv* (respectiv capacitatea copilului de a utiliza cuvinte pentru a descrie experiența sa) este asociată gradului de exactitate a discursului copilului, în timp ce capacitatea limbajului *receptiv* (respectiv înțelegerea a ceea ce i se spune) este corelată cu rezistența sa în fața întrebărilor sugestive.

Dezvoltarea limbajului este un exercițiu complex ce implică aspecte ce țin de fonetică, de achiziția și utilizarea vocabularului, precum și de sintaxa frazei.

➤ *Implicații practice de reținut cu ocazia audierii, în privința limbajului*³⁰

Este important a se vorbi copilului utilizând o pronunție bună și corectă, evitându-se astfel tendința de a utiliza un limbaj infantil. Atunci când copilul utilizează cuvinte pronunțate în mod incorect sau incomplet, este recomandat să i se ceară acestuia să repete cuvintele exprimate, în loc de a se face interpretări eronate cu privire la ceea ce ar părea ca exprimă copilul.

Este dificil de a alege cuvintele cele mai potrivite pentru a interoga un copil, cea mai adecvată recomandare este de a utiliza aceleași cuvinte folosite de copil (spre exemplu, este de evitat folosirea termenului „penis”, dacă copilul, raportat la nivelul său de înțelegere și dezvoltare lingvistică, se referă la aceasta utilizând cuvântul „pipi”).

---

²⁹ *Ibidem*, filele 91-99.

³⁰ *Ibidem*, filele 101-102.

Cu ocazia audierii, este de preferat a-l face pe copil, mai degrabă, să numească cuvintele pe care le utilizează el pentru desemnarea părților corpului său, în loc să-i fie sugerate.

Atunci când copilul desemnează o persoană, este indicat ca anchetatorul să adreseze întrebări suplimentare care să ducă la verificarea identității acelei persoane. În acest caz, se vor evita întrebările generale de tipul el, ea, unchiul etc, acestea urmând a fi înlocuite cu cuvinte care particularizează persoana (exemplu: unchiul George, surioara mea, Corina).

În privința sintaxei, este indicat ca frazele să fie cât mai scurte și cât mai simple posibil.

Întrebările care încep cu „de ce? pentru ce?” sunt de evitat, întrucât îl plasează pe copil în ipostaza de a se justifica. Acestea trebuie înlocuite cu „ai putea să-mi spui care este acel lucru pentru care...?” sau „există un lucru pentru care...?”

➤ *Attribute temporale*³¹

În ceea ce privește problematica analizată, trebuie reținute **următoarele aspecte:**

Cercetările indică faptul că noțiunile legate de timp, de număr sau de frecvența unor fapte sau acte sunt dificil de utilizat într-o manieră exactă de către copii înainte de vârsta de 10 ani și, uneori, chiar până la finalul adolescenței, aceste capacități dezvoltându-se treptat. Spre exemplu, la vârsta de 4 ani, copiii sunt capabili de a vorbi doar despre momente precise din timpul zilei (la prânz, seara, dimineața), la vârsta de 6 ani ar putea vorbi despre momente din timpul unui an, iar după vârsta de 7 ani ar putea cunoaște mai multe indicii pertinente pentru a interpreta curgerea timpului.

În considerarea celor de mai sus, este de preferat, cu ocazia audierii, ca întrebările referitoare la frecvența sau la momentul exact al producerii evenimentului să fie lăsate cât mai la urmă, pentru a nu

---

³¹ *Ibidem*, fila 110.

crea copilului, încă de la început, sentimentul disconfortului produs de dificultatea formulării unui răspunsului.

➤ *Situația copiilor cu retard mintal*³²

Aceștia pot furniza informații exacte cu privire la evenimentele trăite, dacă sunt audiați într-o manieră corespunzătoare, performanța lor fiind similară aceluși copil de aceeași vârstă mentală corespunzătoare.

Prin urmare, dacă un copil de 15 ani are o deficiență intelectuală echivalentă unui nivel de vârstă mentală de 6 ani, ar trebui să poată înțelege și răspunde la întrebări asemenea unui copil normal de 6 ani.

Toate recomandările precedente legate de capacitățile cognitive, limbaj sau conceptele temporale sunt aplicabile, deopotrivă, copiilor prezentând un retard de dezvoltare, în funcție de vârstă mentală a acestora. În acest caz, prezența unei terțe persoane de încredere (părinte, tutore etc.) este benefică, mai ales atunci când copilul prezintă dificultăți de comunicare. Prezența acestei persoane de încredere va fi, însă, de scurtă durată, de regulă cu ocazia prezentării și cunoașterii anchetatorului, urmând ca audierea să se realizeze între anchetator și copil.

---

³² *Ibidem*, filele 111-115.

4. Jurisprudența CEDO în cauzele de viol

4.1. Dispoziții de drept penal și anchete penale eficiente

Necesitatea adaptării metodelor de investigare a infracțiunii de viol în funcție de starea de vulnerabilitate a victimelor este susținută de Curtea Europeană a Drepturilor Omului într-o serie de cauze având ca obiect încălcarea art. 3 și 8 din Convenție din perspectiva nerespectării obligațiilor pozitive ale statului de a proteja integritatea persoanei de a adopta dispoziții de drept penal care pedepsesc efectiv violul și a le aplica în practică printr-o anchetă penală eficace.

Astfel, în hotărârea pronunțată în cauza *I.C. împotriva României*, Curtea a reținut că lipsa unei anchete penale corespunzătoare sau lipsa unui răspuns judiciar corespunzător în legătură cu plângeri privind abuzul sexual comis asupra copiilor sau a altor persoane vulnerabile, precum persoanele cu dizabilități intelectuale, creează un fundal de impunitate care ar putea constitui o încălcare a obligațiilor pozitive ale statului în temeiul art. 3 din Convenție.

În același sens, Curtea consideră că obligațiile pozitive ale statului sunt inerente dreptului la respectarea efectivă a vieții private în temeiul articolului 8, descurajarea efectivă împotriva actelor grave precum violul, în care valorile fundamentale și aspectele esențiale ale vieții private sunt în joc, necesitând prevederi penale eficiente. În special, copiii și alte persoane vulnerabile au dreptul la protecție efectivă (cauza *M.C. împotriva Bulgariei*).

4.2. Victime vulnerabile

Noțiunile de „stare de vulnerabilitate” sau „victimă vulnerabilă” au fost consacrate de Curte, în special, în cauzele privind fapte de violență sexuală comise asupra unor minori sau persoane cu dizabilități.

În cauza *M.C. împotriva Bulgariei*, autoritățile au fost criticate pentru că au acordat puțină importanță *vulnerabilității deosebite a tinerilor și factorilor psihologici specifici cazurilor de viol* asupra minorilor; în cauza *M.G.C. împotriva României*, s-a reținut că instanțele nu au luat deloc în considerare diferența de vârstă dintre reclamantă și persoana acuzată sau evidenta diferență de forță fizică dintre ei și nu au demonstrat o abordare adaptată la copil în cadrul examinării împrejurărilor cauzei, atribuindu-i reclamantei fapte care, în realitate, corespundeau posibilei reacții a unui copil la un eveniment stresant, ca de exemplu neinformarea părinților.

În același sens, în cauza *C.A.S. și C.S. împotriva României*, Curtea a observat că în timp ce autoritățile au adoptat o atitudine laxă cu privire la durata anchetei penale, acestea au acordat o importanță semnificativă faptului că familia nu a reclamat imediat la poliție pretinsele infracțiuni și că, într-o anumită măsură, victima nu a reacționat mai repede. Având în vedere, în special, importanța acordată reacției victimei, Curtea a considerat că autoritățile nu au fost conștiente de vulnerabilitatea deosebită a tinerilor și de factorii psihologici specifici cazurilor de abuz sexual comis cu violență asupra minorilor, particularități ce ar fi putut explica ezitățile victimei în reclamarea abuzului și în descrierile faptelor. În ciuda gravității afirmațiilor și a vulnerabilității deosebite a victimei, ancheta penală nu a fost demarată cu promptitudine.

De asemenea, în cauza *I.C. împotriva României*, Curtea a considerat că autoritățile române nu au ținut cont de vulnerabilitatea victimei datorate vârstei și dizabilității intelectuale diagnosticate ulterior, de factori externi precum momentul și temperatura scăzută la care ar fi avut loc fapta (noaptea, luna ianuarie), precum și numărul de bărbați implicați. Dizabilitatea intelectuală a reclamantei a pus-o într-o stare sporită de vulnerabilitate și impunea autorităților naționale să dea dovadă de diligență sporită în analizarea declarațiilor sale.

În mod similar, în cauza *E.B. împotriva României*, Curtea a reținut că, având în vedere dizabilitatea intelectuală a reclamantei,

confirmată de documente medicale, aceasta se afla într-o situație deosebit de vulnerabilă și impunea atât organelor de urmărire penală, cât și instanțelor naționale, să dea dovadă de o diligență sporită în examinarea declarațiilor sale.

4.3. Absența dovezii rezistenței opuse ori a probei „directe” a violului

Starea de vulnerabilitate a victimei a fost analizată de Curte din perspectiva posibilității de exprimare de către aceasta a unui consimțământ valabil în privința actului sexual și a concepției eronate privind existența acordului victimei în absența dovezii rezistenței opuse ori a probei „directe” a violului sau în lipsa dovezilor materiale a faptei de viol.

Sub acest aspect, în cauza *I.C. împotriva României*, Curtea a constatat că autoritățile române nu au ținut cont de o serie de împrejurări care sporeau vulnerabilitatea victimei, concentrându-se mai mult pe lipsa dovezilor materiale cu privire la fapta de viol. Concluziile formulate de procuror și de instanțele naționale par să se fi bazat doar pe declarațiile prezumtivilor făptuitori, coroborate cu faptul că reclamanta nu prezenta pe corp semne de violență și nu a strigat după ajutor ori nu le-a spus imediat prietenelor sale despre pretinsul abuz. În acest context, Curtea a considerat ca autoritățile au pus un accent nejustificat pe lipsa de probe privind rezistența opusă de reclamantă și nu au adoptat o abordare adaptată la context. Aceleași constatări au fost făcute de Curte și cauza *E.B. împotriva României*.

În cauza *M.C. împotriva Bulgariei*, Curtea a reținut că eșecul autorităților în cauza privind-o pe reclamantă de a investiga suficient circumstanțele faptei a fost rezultatul punerii unui accent nejustificat pe dovezile „directe” ale violului. Abordarea lor în cazul particular a fost restrictivă, ridicând practic „rezistența” la statutul de element definitoriu al infracțiunii. Autoritățile au fost criticate pentru că au acordat puțină importanță vulnerabilității deosebite a tinerilor și factorilor psihologici specifici cazurile de viol asupra minorilor.

Dispozițiile din Codul de procedură penală referitoare la măsurile de protecție a persoanelor vătămate sunt în consonanță cu jurisprudența CEDO privind noțiunea de victimă vulnerabilă, potrivit art. 113 alin. (2) fiind prezumate ca fiind vulnerabile victimele copii, victimele care sunt în relație de dependență față de autorul infracțiunii, ale violenței în cadrul relațiilor apropiate, ale violenței și exploatării sexuale, precum și victimele cu dizabilități.

4.4. Necesitatea evaluării psihologice

În legătură cu capacitatea victimei de exprimare a unui acord la actul sexual este pusă în evidență de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și necesitatea efectuării unei expertize de specialitate în vederea înțelegerii reacției victimei din timpul actului de viol și a urmărilor psihologice ale unui astfel de act.

Astfel, în cauzele *M.G.C. împotriva României* și *I.C. împotriva României*, Curtea a reproșat autorităților naționale că nu au dispus nicio evaluare psihologică pentru a obține o analiză de specialitate a reacțiilor reclamantei din perspectiva vârstei ei și pentru a stabili existența unor posibile consecințe psihologice ale presupusului abuz asupra sa, respectiv pentru evaluarea post-traumatică a victimei.

De asemenea, în cauza *E.B. împotriva României*, Curtea a considerat că, în speță, autoritățile au acordat o importanță nejustificată absenței probelor privind opunerea de rezistență din partea reclamantei și nu au avut o abordare adaptată contextului, comportamentul autorităților fiind agravat de faptul că nu s-a efectuat nicio evaluare psihologică sau psihiatrică în scopul obținerii unei analize specializate a reacțiilor reclamantei din punctul de vedere al capacității sale mintale, deși aceasta a fost solicitată de reclamantă în cursul anchetei și efectuarea ei a fost dispusă de instanță.

4.5. Respectarea dreptului la un proces echitabil din perspectiva victimei infracțiunii de viol (cauza *Y. împotriva Sloveniei*)

În cauzele examinate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, inculpatul a fost cel care a ridicat chestiunea dacă autoritățile au reușit să asigure un echilibru între interesele apărării, în special dreptul inculpatului de a cita și audia în contradictoriu martorii prevăzut de art. 6 paragr. 3 lit. d din Convenție, și drepturile victimelor prevăzute de art. 8 din Convenție.

Hotărârea pronunțată în cauza *Y. împotriva Sloveniei*, definitivă la 28 august 2015, este prima care pune în discuție, dimpotrivă, modalitatea de atingere a acestui just echilibru din perspectiva victimei violului.

Curtea subliniază că procesele penale având ca obiect infracțiuni contra integrității sexuale sunt adesea considerate de victime ca fiind un calvar, în special atunci când sunt obligate să se confrunte cu inculpatul. Aceste aspecte sunt cu atât mai importante atunci când victima este minoră. Ca atare, în astfel de procese, se pot lua anumite măsuri pentru a proteja victima, cu condiția ca acestea să fie compatibile cu exercitarea corespunzătoare și efectivă a dreptului la apărare (paragr. 103).

Astfel de măsuri de protecție constau în a acorda protecție împotriva intimidării și victimizării repetate, a oferi victimelor posibilitatea să fie audiate și să le fie prezentate și luate în considerare punctele de vedere, nevoile, precum și de a depune mărturie în absența pretinsului agresor (paragr. 104).

Curtea a prevăzut că, din moment ce o confruntare directă între inculpat și victimă implică riscul de a le traumatiza pe acestea din urmă, necesitatea audierii în contradictoriu în persoană a victimei de către inculpat trebuie să fie evaluată foarte atent de instanțele naționale, cu atât mai mult cu cât întrebările au un caracter intim (paragr. 106).

Audierea în contradictoriu nu trebuie folosită ca mijloc de intimidare sau umilire a victimei.

Autoritățile sunt responsabile să se asigure că și alți participanți la proces, cum ar fi experții, psihologii, medicii legiști, tratează victimele cu demnitate și nu le provoacă inconveniente inutile.

5. Metodologia de investigare a infracțiunilor de viol cu victime minore

5.1. Aspecte generale

În cazurile de viol asupra unor minori este necesară o abordare specifică, o cooperare de la început între poliție și procuror, precum și aplicarea unor standarde comune de protecție a victimei. Limitarea numărului de audieri ale victimei minore este o cerință imperativă. Pentru atingerea sa, este necesară consultarea polițist-procuror. Este de preferat ca audierea copilului victimă să fie atent pregătită, cu psihologul și responsabilul de caz din partea DGASPC. Audierea victimei minore se va realiza de către persoane specializate în incinte special amenajate să asigure un cadru prietenos pentru copil. Înregistrarea audio-video a interviului este obligatorie. Sunt necesare cunoștințe de psihologie a minorului, precum și recurgerea la instrumente științifice de audiere. Procurorul se va asigura că ori de câte ori audierea victimei minore se realizează de către organul de poliție în absența sa se va proceda la înregistrarea audierii.

Instrumentul de lucru recomandat pentru audierea victimelor minore la nivelul parchetelor este Protocolul NICHHD. Procurorii se vor asigura că audierea victimelor minore ale violului de către organele de poliție se va realiza în conformitate cu protocolul menționat.

De asemenea, trebuie dat eficiență prevederii legale care permite victimei să fie însoțită la audiere de o persoană de încredere, aleasă de ea. Acest fapt poate fi de natură să echilibreze emoțional victima și să-i permită să dea o declarație mai bună.

Audierea nu trebuie să fie întârziată nejustificat în raport cu data faptei. De menționat că trecerea timpului poate fi un risc de contaminare a memoriei.

Procurorul trebuie să înțeleagă că victima violului a suferit un impact emoțional uriaș. Simplul fapt al reamintirii este foarte dureros. Doar contactul cu autoritățile și povestirea sunt experiențe dure. Trebuie cunoscută noțiunea de traumă. Victima trebuie tratată cu respect, demnitate, încurajată. Procurorul nu trebuie să pretindă ca victima să aibă o anumită conduită după săvârșirea violului: să meargă direct de la locul faptei la cel mai apropiat sediu de poliție, să povestească fapta părinților, rudelor, prietenilor, vecinilor și nici nu poate trage concluzia inexistenței infracțiunii din astfel de elemente.

Procurorul trebuie să elimine orice prejudecată despre victimă, mai ales că aceasta ar purta în vreun mod responsabilitatea comiterii faptei, indiferent de circumstanțe. Modul în care victima este îmbrăcată, aspectul său fizic, moralitatea sa nu trebuie judecate și nu pot constitui elemente care să facă violul acceptabil. Nu există o obligație a soților, concubinilor ori partenerilor de viață la act sexual în cadrul relației.

Circumstanțe care aduc în discuție lipsa consimțământului pot fi următoarele:

- vârsta fragedă a victimei;
- diferența de vârstă semnificativă între autor și victimă;
- deplasarea victimei în locuri greu accesibile;
- producerea actului sexual în condiții improprii (pe câmp, în pădure, în clădiri abandonate, în condiții meteorologice nefavorabile, ger, îngheț);
- desfășurarea de acte sexuale anale ori orale cu minorii de către majori;
- plasarea victimei în contexte care îi produc reprezentarea inutilității împotrivirii;
- dizabilitățile psihice (indiferent de vârsta victimei).

5.2. Protocolul NICHD

Reala specializare a procurorilor care instrumentează cazurile de abuz sexual asupra copiilor și folosirea unor metode științifice non-invazive de intervievare a copiilor (victimelor în general) reprezintă elemente-cheie ale urmăririi penale în astfel de cauze.

În acest context, procurorii vor avea în vedere regulile de audiere a copiilor victime statuate de Protocolul NICHD³³.

Interesul didactic pentru abuzul fizic asupra copilului a fost lansat în anul 1962 printr-un articol – reper³⁴ în psihologie, dar interesul profesioniștilor și al publicului în ce privește abuzul sexual împotriva copiilor s-a născut mult mai târziu. Factorul declanșator a fost creșterea dramatică a numărului de cazuri sesizate, precum și avertismentul că multe din acestea rămân nesoluționate, întrucât victimele erau singurele surse posibile de informație și rareori li se dădea oportunitatea adecvată de a descrie experiențele celor cărora ar fi trebuit să le ajute. Pornind de la faptul că victimele sunt deseori singurele izvoare de informații, au fost întreprinse eforturi considerabile pentru a înțelege în ce mod mărturia copilului poate fi cât mai folositoare și precisă. Începând cu anii 1990, cazuri celebre din Statele Unite ale Americii, Norvegia și Noua Zeelandă, între altele, au atras atenția asupra manierei contraproductive în care pretinsele victime erau intervievate. În multe situații, aceste tehnici inadecvate de audiere au compromis sau contaminat mărturia copiilor³⁵.

Așadar, folosirea unor tehnici de audiere adecvate, așa cum oferă Protocolul NICHD, sunt vitale pentru obținerea unor mărturii credibile, dar și pentru eliminarea riscului de re-traumatizare.

---

³³ National Institute of Child Health and Human Development.

³⁴ The battered-child syndrome. C. Henry Kempe, Frederic N. Silverman, Brandt F. Steele, William Droegemueller, Henry K. Silver; publicat la 7 iulie 1962.

³⁵ Structured forensic interview protocols improve the quality and informativeness of investigative interviews with children: a review of research using the NICHD investigative interview protocol. Michael E. Lamb, Yael Orbach, Irit Hershkowitz, Phillip W. Esplin, Dvora Horowitz, în revista *Child abuse and neglect* 31 (2007), 1201-1231.

Atingerea rezultatelor scontate este adânc legată de formarea specialiștilor. În această materie, formarea profesioniștilor necesită timp și experiență practică.

După cum mărturisesc chiar autorii, atunci când au dezvoltat protocolul NICHD s-au așteptat ca implementarea sa să îmbunătățească organizarea și calitatea interviurilor cu copiii de toate vârstele, în special ca interviuatorii să utilizeze mai des întrebările deschise și mai rar întrebările care solicită o opțiune și cele sugestive și să amâne întrebările cu răspuns forțat până la fazele finale ale audierii. Autorii au prevăzut că, în condițiile protocolului, copiii vor furniza „absolut și proporțional” mai multe detalii cu privire la abuz ca răspuns la întrebările deschise și mai puține ca replică la întrebările cu răspuns forțat și sugestive decât copiii care nu sunt audiați în acord cu protocolul.

Studiile repetate au demonstrat că se îmbunătățește calitatea interviurilor în mod fiabil și dramatic atunci când este folosit protocolul. Nicio altă tehnică de audiere nu a fost la fel de eficientă.

Protocolul prezintă o serie de avantaje, cum ar fi: integrează cunoștințe la zi privind funcționarea memoriei, traduce recomandările rezultate din cercetare care sporesc posibilitatea de a obține informații complete și exacte, reduce sugestibilitatea copilului, reduce sau chiar anulează riscul re-traumatizării copilului, reduce semnificativ durata audierii, crește posibilitatea de depistare a mărturiilor false.

Revised Investigative Interview Protocol

1

Version 2014

A. Introduction

My name is [name]. Today's date is [date], and it is now [time]. I'm interviewing [child's name] at [location].

Verify that the recorder is on.

Hello, [child's name], I am glad to meet you today. How are you?

My name is _____ and my job is to talk to children about things that have happened to them. As you can see, we have a video-camera here. It will record us talking so I can remember everything you tell me. Sometimes I forget things and the recorder allows me to listen to you without having to write everything down.

In the introduction, gestures of goodwill are appropriate:

Are you comfortable?

Can I do anything to make you more comfortable?

B. Rapport building and narrative training

5.3. Camerele de audiere pentru minori³⁶

Justiția prietenoasă pentru copii este un concept care se referă la: accesibilitate, adaptabilitate la vârstă, diligență, celeritate, centrare pe nevoile copilului, respectarea regulilor unui proces echitabil, participarea la și înțelegerea procedurilor, respectarea dreptului la viață privată și de familie, respectarea demnității și integrității.

În conformitate cu dispozițiile art. 35 pct. 1 lit. b din Convenția Consiliului European pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la Lanzarote la 25 octombrie

---

³⁶ Au fost avute în vedere aspectele cuprinse în lucrarea Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, filele 84-87, elaborată sub egida Consiliului European.

2007, interviurile cu copilul au loc, dacă este necesar, în spații concepute sau amenajate în acest scop.

O prevedere similară este cuprinsă în Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, respectiv art. 20 alin. (3) lit. b.

În legislația internă, aceste prevederi au fost transpuse în art. 111 alin. (6) lit. a) din Codul de procedură penală.

Metodele de lucru prietenoase cu copilul reprezintă o preocupare constantă a sistemelor de justiție. Ele au ca scop crearea unui mediu sigur pentru copil. Modul de aranjare a sălilor de judecată, a sălilor/încăperilor destinate audierilor în sediile parchetelor și poliției poate fi inconfortabil pentru copii. Deseori, acest mediu este intimidant chiar și pentru adulți. Din aceste motive, trebuie create

facilități destinate copiilor, în special victimelor minore, care să aibă în vedere asigurarea celor mai bune condiții pentru reducerea victimizării secundare. Modul de interacționare cu copilul trebuie să urmărească eliminarea intimidării, umilirii și stresului în cursul procesului.

Un element central în acest sens este amenajarea sălilor de audiere prietenoase cu copiii. Acestea asigură dreptul la intimitate, în acord cu nevoile copilului de siguranță fizică și psihică, sunt organizate în culori neutre și cu mobilier care să permită petrecerea timpului în mod confortabil (mese, scaune, canapea, fotolii, jucării, creioane colorate, hârtie pentru desene, covor).

5.4. Audierea victimei³⁷

5.4.1. Pregătirea audierii

Pregătirea audierii este foarte importantă. Chiar dacă este avută în vedere luarea urgentă a unei măsuri preventive, pregătirea audierii victimei rămâne un aspect important. Aceasta presupune obținerea unor informații despre victimă, despre fapta sesizată și alte date relevante pentru urmărirea penală.

Trebuie să se acorde atenție momentului examinării medico-legale în relație cu audierea. Medicul legist trebuie să evite să pună întrebări directoare sau care pot anticipa audierea propriu-zisă. Totuși, medicii pot face notițe asupra comentariilor spontane ale

---

³⁷ Acest capitol este redactat pe baza lucrării „Achieving best evidence in criminal proceedings. Guidance on interviewing victims and witnesses, and guidance on using special measures”. Martie 2011. Prima ediție datează din 2002 și a fost elaborată în numele Ministerului de Interne al Marii Britanii sub coordonarea profesorului Graham Davies de la Universitatea din Leicester. Ediția din 2011 a fost scrisă de un colectiv. O ultimă revizie a avut loc în ianuarie 2022 și poate fi consultată pe site-ul <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>.

copiilor. Minorii care nu acuză acte de penetrare nu trebuie supuși unor examinări necesare.

5.4.2. Aspecte premergătoare audierii minorului

Intervievatorul trebuie să cunoască informații despre:

- numele sau formula de adresare preferată;
- abilitatea și dorința copilului de a vorbi într-o procedură formală;
- nivelul dezvoltării emoționale și cognitive a copilului;
- limbajul copilului;
- gradul de înțelegere a conceptelor relevante, cum sunt timpul și vârsta;
- capacitatea de a consimți la examinarea medicală și la audiere;
- care sunt eventualele cerințe speciale ale copilului.

Intervievatorul trebuie să explice minorului motivului audierii, precum și regulile generale ale audierii.

În cazul victimelor cu autism trebuie avute în vedere:

- intervievatorul să fie calm, să aibă autocontrol;
- victima se poate teme de țipete;
- victima poate fi temătoare la stimuli nefamiliar, cum ar fi zgomote, culori, persoane necunoscute;
- victimei nu îi place apropierea de alte persoane;
- victimei nu îi poate plăcea contactul vizual.

În cazul victimelor cu dizabilități psihice:

- de analizat dacă victima este capabilă să dea declarație;
- comunicarea depinde de ton, gesturi, limbajul corpului, cuvinte etc.

Unele victime, în special copiii și persoanele cu dizabilități sau cele care au fost traumatizate, ar putea avea nevoie de mai mult timp să cunoască pe intervievator înainte de a accepta să dea declarație.

Unii copii ar putea crede că au făcut ceva rău pentru că sunt audiați. Intervievatorul va explica scopul audierii, dar nu se recomandă utilizarea de promisiuni sau recompense. Acestea sunt de natură să altereze interviul. Audierea trebuie să aibă loc într-o atmosferă neutră, fără ca intervievatorul să lase să se înțeleagă că știe (ce a făcut) vinovatul.

Stabilirea raportului este esențială, pentru că poate îmbunătăți cantitatea și calitatea informațiilor obținute. Faza de creare a raportului cu minorul permite intervievatorului să cunoască mai multe despre abilitățile de comunicare ale copilului și nivelul limbajului.

Unul din motivele pentru stabilirea raportului este abordarea anxietății victimei, fie indusă de infracțiune, fie de interviu. Un mod de a obține reducerea anxietății este acela de a începe prin a adresa întrebări neutre care nu au legătură cu evenimentul la care se poate răspunde afirmativ, astfel creând o atmosferă pozitivă. Este important ca stilul de adresare a întrebărilor (predominant deschise) în această fază să fie similar cu cel folosit pe parcursul audierii pentru ca martorul să se obișnuiască cu răspunsurile elaborate care vor fi solicitate mai târziu. Timpul acordat fazei de stabilire a raportului trebuie să fie relativ scurt.

Dacă faza de stabilire a raportului este lungă:

- unele persoane pot să obosească înainte să li se ceară să dea declarație;

- unele persoane devin confuze cu privire la motivul interviului, ceea ce le crește nivelul de anxietate.

Intervievatorii trebuie să știe că nu este necesar și nici de dorit să abordeze tematici neutre în fiecare interviu. Atunci când victima/martorul este nerăbdătoare să înceapă interviul cât mai curând posibil, discuția preliminară poate fi contraproductivă.

Este important să li se explice victimelor ce se așteaptă de la ele, întrucât pentru cele mai multe interviul este o situație necunoscută.

Unele victime vulnerabile pot fi sub impresia falsă că intervievatorul știe deja în mare parte ce s-a întâmplat și că rolul lor este doar acela de a confirma. Este, așadar, esențial ca intervievatorul să informeze persoana că: nu a fost prezent la evenimente, nu știe ce s-a întâmplat și furnizarea detaliilor este importantă.

În cazul victimelor/martorilor minore(i), către finalul fazei de stabilire a raportului, după ce regulile de audiere au fost explicate, intervievatorul trebuie să aducă la cunoștință că victima/martorul trebuie să dea o declarație adevărată și precisă a incidentului. Copilul trebuie să știe că este important să spună adevărul. Dacă aceasta are loc într-o fază mai avansată a interviului, copilul poate crede că nu a fost crezut. Nu este recomandat să i se ceară copilului să ofere definiții generale despre adevăr și minciună. Mai degrabă, ei trebuie puși să judece din exemple pe care intervievatorul le crede potrivite pentru vârsta, experiența și înțelegerea lor. Este important ca exemplele alese să fie chiar minciuni și nu doar propoziții incorecte. Minciunile includ intenția de a induce în eroare o altă persoană („Înainte de a începe, vreau să fiu sigur că înțelegi diferența dintre adevăr și minciună.”). Faza de stabilire a raportului trebuie să se finalizeze cu sublinierea importanței de a fi sincer și cât mai exact în tot ceea ce spun.

Copiii trebuie să fie informați că este în regulă ca răspunsul să fie „nu știu”, atunci când chiar nu știu să răspundă și că nu există răspunsuri corecte.

În faza narativă, intervievatorul trebuie să încurajeze victima să ofere o descriere în cuvintele ei fără folosirea unor solicitări specifice cum ar fi „s-a mai întâmplat altceva?”, „îmi mai poți spune altceva?”, „poți să reformulezi ca să înțeleg mai bine?”. Verbele *a spune*, *a explica* sunt cele mai indicate.

Întrebările deschise sunt cele mai benefice din punctul de vedere al strănerii de informații. Întrebările deschise sunt formulate astfel

încât victima poate da un răspuns fără restricții și permit victimei să controleze cursul informației oferite. Aceste întrebări minimizează riscul ca intervievatorul să-și impună punctul de vedere asupra victimei. Întrebări care încep cu „spune-mi” sau „descrie-mi” sunt potrivite pentru acest tip de interviu.

Întrebările specifice sunt cele care permit doar un număr limitat de răspunsuri, pentru că dau posibilitatea intervievatorului să minimizeze informația irelevantă care este oferită. Aceste întrebări pot face ca victima să devină pasivă și să-și scadă concentrarea.

Unii autori definesc întrebările deschise ca fiind cele care încep cu: cine? ce? unde? când? de ce? Deși aceste întrebări ar putea fi considerate ca deschise, ele sunt mai curând întrebări specifice.

Intervievatorul trebuie să-și ajusteze limbajul pentru fiecare întrebare individuală la fiecare victimă și ar trebui să evite întrebările complexe din punct de vedere gramatical. Trebuie evitate întrebările cu dublă negație. Cheia este ca întrebările să fie formulate cât mai simplu și scurt posibil. Frazarea negativă trebuie să fie evitată, întrucât sugerează un răspuns negativ.

Întrebările cu răspuns forțat trebuie cu totul evitate și folosite doar ca soluție ultimă. Dacă trebuie folosite, este important de precizat victimei că răspunsurile de tipul „nu știu”, „nu înțeleg”, „nu-mi amintesc” sunt permise.

Întrebările multiple sunt cele care se referă la mai multe lucruri odată. De exemplu: „l-ai văzut? unde era? cum era îmbrăcat?” Cea mai mare problemă cu acest tip de întrebări este aceea că oamenii nu știu la care parte să răspundă.

Întrebările conducătoare (leading) sunt cele care implică răspunsul sau care prezumă faptele care probabil sunt disputate („Ai văzut arma, nu-i așa?”).

5.4.3. Aspecte privind minorii și adulții vulnerabili

Este important ca intervievatorul să pună întrebările pe rând și să-i ofere timp suficient victimei pentru a răspunde. Este necesară adoptarea unei atitudini răbdătoare mai ales în cazul victimelor copii mici sau adulți vulnerabili. Intervievatorul nu trebuie să fie tentat să umple pauzele prin adresarea de întrebări suplimentare sau prin comentarii neneesare. Uneori, tăcerea este cea mai bună metodă pentru obținerea de informații. Este important ca intervievatorul să nu întrerupă atunci când victima încă vorbește.

Atunci când adresează întrebările, intervievatorul ar trebui să se folosească de informațiile pe care victima deja le-a oferit și concepte sau cuvinte cu care victima este familiară.

Unii copii sau adulți vulnerabili pot avea dificultăți dacă intervievatorul schimbă subiectul conversației. Pentru a introduce o nouă temă, se recomandă utilizarea formulei „acum aș vrea să vorbim despre altceva”.

Mulți copii sau adulți vulnerabili pot avea dificultăți în a răspunde, dacă întrebările nu sunt simple, nu conțin doar un subiect, conțin cuvinte abstracte sau dublă negație, sunt sugestive sau folosesc jargonul.

Este important ca intervievatorul să se asigure că victima înțelege ce a fost întrebată, rugându-l să-i confirme ce a înțeles. Chiar dacă minorii nu înțeleg o întrebare, aceștia vor încerca, totuși, să răspundă cât mai bine la întrebare ghicind ce li se cere, oferind astfel un răspuns inadecvat.

Informația solicitată prin întrebare trebuie să fie adaptată la nivelul de dezvoltare a copilului. Multe concepte pe care adulții le apreciază de la sine înțeles se dobândesc gradual pe măsură ce copiii se dezvoltă. Conceptele cu care copiii au dificultăți sunt: data, timpul, lungimea, frecvența, greutatea, vârsta, înălțimea.

Unele victime vulnerabile vor răspunde la o întrebare sau un comentariu al intervievatorului prin repetarea ultimelor cuvinte din enunț (*ecolalie*).

Dacă, pentru mai multă claritate, intervievatorul decide să repete una sau mai multe întrebări mai târziu în cursul interviului, chiar și cu alte cuvinte, ar trebui să explice că nu este nemulțumit de răspunsul primit, ci doar vrea să se asigure că a înțeles ce a spus victima. („aș vrea să mă asigur că am înțeles ce ai spus adineauri despre haina persoanei. Ce culoare spuneai că are?”). În caz contrar, unii copii sau adulți vulnerabili ar putea crede că au răspuns greșit sau că nu au fost crezuți.

Adresarea de întrebări copiilor și adulților vulnerabili necesită calități specifice din partea intervievatorului. În caz contrar, se poate ajunge la declarații pe care nu se poate pune bază. Respectând regulile prezentate anterior și protocolul, li se oferă victimelor oportunitatea de a-și prezenta propria descriere a evenimentului.

Prin rezumarea interviului se pot obține informații suplimentare. Victimelor li se poate spune că pot adăuga informații și în faza finală a interviului, altfel este improbabil ca ei să-l întrerupă pe intervievator.

La final, indiferent de rezultatul interviului, intervievatorul trebuie să se asigure că victima este într-o stare pozitivă. Chiar dacă informațiile obținute sunt puține, victima nu trebuie să creadă că a eșuat sau că a dezamăgit intervievatorul. Totuși, laude sau felicitări nu trebuie oferite.

5.4.4. Ghid general cu privire la utilizarea desenelor, imaginilor, fotografiilor, simbolurilor, păpușilor, figurinelor, recuzitei în cazul minorilor

Desenele, imaginile, fotografiile, simbolurile, păpușile, figurinele, recuzita pot fi folosite în cazul minorilor pentru:

- evaluarea limbajului și a gradului de înțelegere;
- calmare și rămânere într-un loc;

– reamintire și descrierea evenimentelor.

Copiii mici și copiii cu dificultăți de comunicare le este mai ușor să ofere detalii când sunt folosite desene, imagini, fotografii, simboluri, păpuși, figurine, recuzită comparativ cu abordări pur narative (verbale). Spre exemplu, desenele sau păpușile permit copilului să clarifice părțile corpului sau să demonstreze un act abuziv, iar recuzita poate ajuta copilul să descrie locația în care a avut loc incidentul.

➤ *Folosirea desenelor*

Intervievatorul poate folosi desenele făcute de copil. Aceste desene pot fi făcute în timpul interviului sau înainte. Desenele pot fi folosite în diferite moduri pentru a facilita comunicarea. De asemenea, natura simbolică a desenelor și imaginilor este mai ușor de înțeles de copiii mici decât în cazul păpușilor sau modelelor. Poate fi de ajutor de verificat dacă copilul se poate reprezenta în desen. În măsura posibilului, copilul trebuie lăsat să eticheteze singur desenele. Nu prezintă importanță dacă desenul este de neînțeles pentru intervievator; important este ca minorul să recunoască desenul și, dacă este folosit pentru a-l ajuta să-și aducă aminte, să-i atribuie o identitate constantă desenului.

Avantajele folosirii desenelor etc. includ:

- copilul poate demonstra mai ușor evenimentul decât prin cuvinte;
- permite două moduri de comunicare, astfel că minorii pot să spună și să arate;
- mai multe detalii pot fi obținute cu mai puține întrebări;
- poate declanșa aducerea aminte;
- poate ușura depășirea temerilor și reticenței copilului;
- este mai puțin stresant pentru copii;
- poate rezolva preocupările privind declarațiile false;

– poate oferi un cadru pentru ca minorul să ofere o declarație mai amănunțită.

Desenele, imaginile etc. trebuie folosite cu precauție și nu trebuie combinate cu întrebările conducătoare (*leading*).

Intervievatorul trebuie să se asigure că expresia facială, gesturile și limbajul nonverbal ale copilului, precum și desenele etc. sunt vizibile camerei de înregistrare.

➤ *Folosirea păpușilor, figurinelor și recuzitei*

Atunci când sunt folosite păpuși precise anatomic, este important ca interviuatorul să fie antrenat în utilizarea lor și să înțeleagă cum pot fi folosite eronat. O combinație între păpuși și întrebările conducătoare poate conduce la declarații înșelătoare. Interacțiunea copiilor doar cu aceste păpuși este puțin probabil să producă probe care să poată fi folosite în procesul penal. În principal, păpușile cu reprezentări anatomice trebuie folosite doar ca un ajutor care să permită copilului să demonstreze înțelesul termenilor utilizați sau pentru clarificarea declarațiilor verbale. Păpușile corecte anatomic pot fi folosite mai eficient ca să clarifice părțile corpului ori pozițiile corpului, decât cele convenționale. Totuși, ele vor fi utilizate numai după dezvăluirea verbală a unei infracțiuni de către copil sau rezultă o suspiciune serioasă că o astfel de faptă a fost comisă, iar copilul nu o poate expune în cuvinte.

➤ *Intervievarea copiilor cu dizabilități sau cu dificultăți de comunicare*

În principiu, nu există un motiv pentru care copiii cu dizabilități să nu participe la interviuri înregistrate. În aceste situații, este nevoie de pregătire suplimentară. O atenție deosebită va fi acordată creării unui mediu sigur și accesibil pentru copil și pentru nevoile sale. În cazul copiilor cu dificultăți de comunicare, sprijinul acordat de desene sau fotografii trebuie luat în calcul la formularea întrebărilor.

Pentru unii copii, un număr de sesiuni mai scurte poate fi de preferat unui singur interviu. De exemplu, unii copii (cu probleme de

învățare sau ADHD) au perioade de atenție mai reduse, ceea ce dă naștere la nevoia unor pauze regulate. Alți copii (cu dizabilități fizice sau psihice) pot găsi comunicarea ca prea solicitantă. De aceea, ei au nevoie de un ritm mai rapid sau de interviuri mai scurte.

Copiii cu probleme de învățare tind să se adapteze mai greu la situații nefamiliare decât ceilalți copii. Prin urmare, va fi nevoie de un timp mai îndelungat de pregătire a interviului și, mai ales, a fazei de stabilire a raportului. Copiii cu probleme de învățare pot fi mai ușor distrași. Camerele de audiere trebuie organizate astfel încât să reducă oportunitățile de distragere. Posibilitatea ca acești copii să aibă dificultăți cu noțiunile de timp trebuie luată în considerare atunci când se planifică audierea.

Etapa de stabilire a raportului va necesita mai mult timp și atenție, mai ales dacă un intermediar sau un interpret va facilita interviul.

Copiii cu probleme de învățare sunt apti să furnizeze declarații libere exacte, deși acestea vor fi mai puțin complete decât cele ale celorlalți copii. Întrebările deschise vor fi folosite cât mai mult posibil. O altă strategie care ar putea conduce la obținerea de informații suplimentare este aceea de a reflecta înapoi informația pe care copilul a oferit-o în propozițiile neterminate.

Alte aspecte importante de avut în vedere sunt:

- copiii cu dizabilități ar putea fi dependenți de alții pentru îngrijire intimă. Intervievatorii trebuie să poată face distincția între îngrijirea necesară ori procedurile medicale și actele infracționale;
- anumite condiții fizice sau neurologice vor afecta senzațiile pe care copiii le simt.

Întrebările trebuie să fie simple și concrete. Trebuie evitate dubla negație, termenii abstracți și întrebările inadecvate. Copiii mici sunt foarte vulnerabili la întrebările sugestive sau conducătoare. Ei oferă răspunsuri mai scurte la întrebările deschise. Copiii tulburați psihologic sau traumatizați pot fi foarte reticenți la interviu. Copiii

mici cred că adulții știu tot și că au întotdeauna dreptate. Este esențial să li se dea posibilitatea să-l corecteze pe intervievator în timpul fazei de stabilire a raportului. Copiii mici și cei tulburați psihologic pot considera interviul drept o situație descurajantă. O conduită încurajatoare din partea intervievatorului și a echipei de sprijin poate fi de ajutor. O variantă la aceste situații poate fi împărțirea interviului în sesiuni scurte de-a lungul mai multor zile.

5.4.5. Factorii ce pot influența declarațiile victimei

Organele de anchetă trebuie să aibă în vedere o serie de aspecte care pot influența declarația victimei violului, cum ar fi:

- sentimente de vinovăție și rușine de natură să minimalizeze impactul abuzului;
- manipularea de către suspect, familie, prieteni;
- resemnare ori acceptarea abuzului;
- loialitate sau chiar dragoste pentru suspect;
- deziluzie, alte tulburări;
- teama de a vorbi în public;
- dorința de a termina audierea repede;
- oferirea răspunsului pe care crede victima că îl vrea intervievatorul;
- frica de repercusiuni pentru sine sau familie;
- teama de a fi sub presiune;
- impactul rememorării unei situații traumatice;
- vârsta;
- efectele secundare ale medicației, drogurilor sau alcoolului asupra memoriei;
- impactul stresului post-traumatic;

– teama de a nu fi crezut.

Alte aspecte importante de reținut³⁸:

– dacă suspectul este un membru de familie, impactul asupra relațiilor de familie poate să se întindă pe tot parcursul vieții. Victimele pot fi ostracizate în familie;

– suspectul poate fi considerat o persoană respectabilă a comunității;

– violul asupra femeilor și fetelor este legat de putere, intimidare și control. Suspectul poate fi manipulator cu victima;

– autorul poate să-și aleagă drept victimă pe cineva cu capacitate redusă de înțelegere tocmai pentru că sunt reduse șansele de a formula plângere;

– decizia de a clasa un caz cu argumentul inconsistenței declarațiilor victimei este defectuoasă.

---

³⁸ Toolkit for prosecutors on violence against women and girls cases involving a vulnerable victim, accesat la adresa https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/toolkit_for_prosecutors_on_vawg_cases_involving_vulnerable_victims.pdf.

Anexă – Concepte-cheie din jurisprudența CEDO

Valabilitatea sau lipsa consimțământului: *M.C. împotriva Bulgariei*³⁹ (cererea nr. 39272/98), *M.G.C. împotriva României*⁴⁰ (cererea nr. 61495/11); *I.C. împotriva României*⁴¹ (cererea nr. 36934/08), *E.B. împotriva României*⁴² (cererea nr. 49089/10)

---

³⁹ Curtea consideră că, deși în practică poate fi uneori dificil să se dovedească **lipsa consimțământului** în absența unei **dovezi „directe” de viol**, precum urme de violență sau martori direcți, autoritățile trebuie totuși să exploreze toate faptele și să decidă, pe baza unei evaluări a tuturor împrejurărilor conexe.

⁴⁰ Curtea a observat din exemplele de jurisprudență prezentate de părțile din cauză că opinia comună în rândul instanțelor române este că, în privința victimei minore, consimțământul la un act sexual se stabilește de la caz la caz. Cu toate acestea, problema se află în practica instanțelor, constând în analizarea **existenței consimțământului** și dificultățile lor la **adoptarea unei abordări adaptate copilului** în cadrul examinării faptelor din cauzele de pe rol. Mai precis, majoritatea condamnărilor pentru viol au fost adoptate în cauzele care implică violență. Într-un număr semnificativ de cauze, consimțământul victimei a fost dedus din fapte care aveau mai mult de a face cu **reacțiile specifice copiilor față de traume**, cum ar fi faptul că victimele nu și-au informat părinții sau nu au țipat după ajutor. În mai puțin de jumătate din exemple, judecătorii au dispus examinări psihiatrice sau psihologice ale victimelor pentru a verifica existența capacității lor de a-și exprima consimțământul valabil pentru actele sexuale. În foarte puține dintre cauzele prezentate ca exemple – patru, mai precis – instanțele au considerat că victimele nu ar fi putut exprima un consimțământ valabil din cauza vârstei lor foarte fragede, cuprinse între 6 și 12 ani. În acest context, Curtea a reținut că nu se poate concluziona că instanțele naționale au creat o practică consacrată și consecventă pentru a face o deosebire clară între cazurile de viol și cele de act sexual cu un minor.

⁴¹ Curtea a reținut că autoritățile ar fi trebuit să se acorde o atenție deosebită examinării **validității consimțământului reclamantei** față de actele sexuale, în raport **cu dizabilitatea sa intelectuală ușoară**.

⁴² În mod similar hotărârii din *cauza I.C. împotriva României*, Curtea a apreciat că autoritățile naționale ar fi trebuit să acorde o atenție specială analizei **validității consimțământului** reclamantei privind actele sexuale în cauză, ținând seama de capacitatea ei intelectuală. Totuși, se pare că niciuna din circumstanțele personale ale reclamantei, cum ar fi nivelul ei de dezvoltare mintală și fizică sau circumstanțele în care a avut loc incidentul – seara, în apropierea unui cimitir – nu a fost luată în considerare de procurori sau de judecătorii care s-au pronunțat în această cauză.

Absența dovezii rezistenței victimei ori a probei „directe” a violului sau lipsa dovezilor materiale ale faptei de viol: *M.G.C. împotriva României*⁴³ (cererea nr. 61495/11); *I.C. împotriva României*⁴⁴ (cererea nr. 36934/08), *M.C. împotriva Bulgariei*⁴⁵ (cererea nr. 39272/98), *E.B. împotriva României*⁴⁶ (cererea nr. 49089/10)

Evaluare contextuală a credibilității declarațiilor și verificarea tuturor împrejurărilor: *M.C. împotriva Bulgariei*⁴⁷ (cererea nr. 39272/98), *M.G.C. împotriva României*⁴⁸

---

⁴³ Deși în practică poate fi uneori dificil să se demonstreze lipsa consimțământului în **absența probei „directe” a violului**, cum ar fi **urmele de violență sau martorii direcți**, autoritățile trebuie totuși să verifice toate faptele și să pronunțe o decizie bazată pe evaluarea tuturor circumstanțelor specifice.

⁴⁴ Autoritățile române nu au ținut cont de o serie de împrejurări care sporeau vulnerabilitatea victimei, concentrându-se mai mult pe **lipsa dovezilor materiale cu privire la fapta de viol**. Concluziile formulate de procuror și de instanțele naționale par să se fi bazat doar pe declarațiile prezumtivilor făptuitori, coroborate cu faptul că **reclamanta nu prezenta pe corp semne de violență** și nu a strigat după ajutor ori nu le-a spus imediat prietenelor sale despre pretinsul abuz. În acest context, Curtea a considerat ca autoritățile au pus un accent nejustificat pe **lipsa de probe** privind **rezistența opusă** de reclamantă și nu au adoptat o abordare adaptată la context.

⁴⁵ Orice abordare rigidă a urmăririi penale a infracțiunilor sexuale, precum solicitarea **dovezii rezistenței fizice** în toate cazurile, riscă să lase nepedepsite anumite tipuri de viol și să pună astfel în pericol protecția efectivă a libertății sexuale a individului. Curtea a constatat că eșecul autorităților în cauza privind-o pe reclamantă de a investiga suficient circumstanțele faptei a fost rezultatul punerii unui accent nejustificat pe dovezile „directe” ale violului. **Abordarea lor în cazul particular a fost restrictivă, ridicând practic „rezistența” la statutul de element definitoriu al infracțiunii.**

⁴⁶ Curtea a considerat că, în speță, autoritățile au acordat o importanță nejustificată absenței probelor privind **opunerea de rezistență** din partea reclamantei și nu au avut o **abordare adaptată contextului**. Concluziile formulate de procuror și de instanțele naționale par să se fi bazat doar pe faptul că reclamanta nu a solicitat ajutor, coroborat cu faptul că reclamanta nu prezenta la nivelul corpului **semne de violență specifice violului**.

⁴⁷ Prezența a două versiuni ireconciliabile ale faptelor a necesitat în mod evident o evaluare sensibilă a contextului a credibilității declarațiilor făcute și verificarea tuturor împrejurărilor conexe.

⁴⁸ A se vedea nota nr. 5.

(cererea nr. 61495/11), I.C. împotriva României⁴⁹ (cererea nr. 36934/08), E.B. împotriva României⁵⁰ (cererea nr. 49089/10)

Victimă vulnerabilă (vârsta fragedă sau dizabilitatea victimei): M.C. împotriva Bulgariei⁵¹ (cererea nr. 39272/98), M.G.C. împotriva României⁵² (cererea nr. 61495/11); I.C. împotriva României⁵³ (cererea nr. 36934/08), E.B. împotriva

---

⁴⁹ Prezența a două versiuni ireconciliabile asupra faptelor necesită o **atență** evaluare contextuală a **credibilității declarațiilor** și verificarea tuturor circumstanțelor conexe, audiind persoanele cunoscute de reclamantă și făptuitori, de ex.: prieteni, vecini, profesori și alte persoane ce ar putea oferi lămuriri privind credibilitatea declarațiilor sau solicitând opinia unui psiholog specializat.

⁵⁰ Curtea a reținut că, în cauze similare, a statuat deja că existența a două versiuni ireconciliabile asupra faptelor necesită, în mod evident, o **evaluare adaptată la context a credibilității declarațiilor** făcute și **verificarea tuturor circumstanțelor** în care au avut loc faptele. Acest lucru s-ar fi putut realiza prin audierea persoanelor cunoscute de reclamantă și de făptuitor, cum ar fi prieteni, vecini și alte persoane ca ar fi putut să ofere clarificări cu privire la credibilitatea declarațiilor lor, sau prin solicitarea unei opinii din partea unui psiholog specialist. În acest context, autoritățile puteau să verifice, de asemenea, dacă existau motive pentru ca victima să facă acuzații false împotriva pretinsului făptuitor.

⁵¹ Autoritățile au fost criticate pentru că au acordat puțină importanță **vulnerabilității deosebite a tinerilor și factorilor psihologici** specifici cazurile de viol asupra minorilor.

⁵² Instanțele nu au luat deloc în considerare diferența de vârstă dintre reclamantă și persoana acuzată sau evidenta diferență de forță fizică dintre ei. De asemenea, instanțele nu au verificat dacă reclamanta avea motive să îl acuze pe învinuit în mod fals de viol. În plus, instanțele interne nu au demonstrat o **abordare adaptată la copil** în cadrul examinării împrejurărilor cauzei și i-au atribuit reclamantei fapte care, în realitate, corespundeau posibilei reacții a unui copil la un eveniment stresant, ca de exemplu neinformarea părinților.

⁵³ Curtea a considerat că autoritățile române nu au ținut cont de **vulnerabilitatea victimei** datorate **vârstei și dizabilității intelectuale** diagnosticate ulterior, de factori externi precum momentul și temperatura scăzută la care ar fi avut loc fapta (noaptea, luna ianuarie), precum și numărul de bărbați implicați. (...) Dizabilitatea intelectuală a reclamantei a pus-o într-o **stare** sporită **de vulnerabilitate** și impunea autorităților naționale să dea dovadă de diligență sporită în analizarea declarațiilor sale.

României⁵⁴ (cererea nr. 49089/10), C.A.S. și C.S. împotriva României⁵⁵ (cererea nr. 26692/05)

Contra-interogarea victimei (evitarea confruntării directe cu agresorul, posibilitatea de a depune mărturie în absența agresorului, abordare delicată, fără remarci ofensatoare și umilitoare, supravegherea formei și conținutului întrebărilor): J.L. împotriva Italiei (cererea nr. 5671/16), Y. împotriva Sloveniei⁵⁶ (cererea nr. 41107/10)

---

⁵⁴ Curtea a reținut că, având în vedere dizabilitatea intelectuală a reclamantei, confirmată de documente medicale, aceasta se afla într-o **situație deosebit de vulnerabilă** și impunea atât organelor de urmărire penală, cât și instanțelor naționale, să dea dovadă de o diligență sporită în examinarea declarațiilor sale.

⁵⁵ Curtea a observat că în timp ce autoritățile au adoptat o atitudine laxă cu privire la durata anchetei penale, instanțele naționale au acordat o importanță semnificativă faptului că familia nu a reclamat imediat la poliție preținsele infracțiuni și că, într-o anumită măsură, victima nu a reacționat mai repede. Având în vedere, în special, importanța acordată **reacției victimei**, Curtea a considerat că autoritățile nu au fost conștiente de **vulnerabilitatea deosebită a tinerilor și de factorii psihologici specifici** cazurilor de abuz sexual comis cu violență asupra minorilor, particularități ce ar fi putut explica ezitățile victimei în reclamarea abuzului și în descrierile faptelor. În ciuda gravității afirmațiilor și a **vulnerabilității deosebite a victimei**, ancheta penală nu a fost demarată cu promptitudine.

⁵⁶ Curtea observă că, în conformitate cu prevederile din *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, părțile contractante sunt obligate să ia măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a proteja drepturile și interesele victimelor. Astfel de măsuri constau, printre altele, în a acorda protecție împotriva intimidării și victimizării repetate, a acorda victimelor posibilitatea să fie audiate și să le fie prezentate și luate în considerare în mod corespunzător punctele de vedere, nevoile și preocupările luate, precum și a acorda victimelor **posibilitatea, dacă legislația națională o permite, să depună mărturie în absența pretinsului agresor**. Interesele apărării trebuie puse în echilibru cu cele ale martorilor sau victimelor care trebuie să depună mărturie. În special, procesele penale având ca obiect infracțiuni contra integrității sexuale sunt adesea considerate de către victimă ca fiind un calvar, îndeosebi atunci când aceasta din urmă este obligată să se confrunte cu pârâtul. Aceste aspecte sunt și mai importante într-un proces care implică un minor. Prin urmare, în astfel de procese se pot lua anumite măsuri pentru a proteja victima, cu condiția ca acestea să fie compatibile cu exercitarea corespunzătoare și efectivă a dreptului la apărare (...). Din moment ce o confruntare directă între persoanele inculpate pentru infracțiuni de violență sexuală și presupusele lor victime implică

Victimizarea secundară, prejudecăți, comentarii moralizatoare și stereotipuri sexiste mijloc de intimidare sau umilire: J.L. împotriva Italiei⁵⁷ (cererea nr. 5671/16)

---

riscul de a le traumatiza și mai mult pe acestea din urmă, în opinia Curții, necesitatea **audierii în contradictoriu în persoană a victimei de către pârât trebuie să fie evaluată foarte atent** de instanțele naționale, cu atât mai mult cu cât întrebările au un caracter mai intim.

⁵⁷ Curtea a reținut că autoritățile naționale **nu au protejat reclamanta de victimizarea secundară** pe tot parcursul procedurilor, un rol foarte important în neîndeplinirea acestei obligații avându-l **termenii în care a fost formulată hotărârii, în special, prin prisma caracterului public al acesteia**. Procedurile și sancțiunile penale jucau un rol crucial în răspunsul instituțional la violența motivată de gen și în combaterea inegalității de gen. Prin urmare, era esențială că autoritățile judiciare să evite reproducerea **stereotipurilor sexiste** în deciziile adoptate, reducând violența motivată de gen și expunerea femeilor la **victimizarea secundară**, prin comentarii **care induc vinovăția sau care judecă**, apte să submineze încrederea victimelor în sistemul de justiție. Mai multe pasaje din hotărârea Curții de Apel au încălcat drepturile reclamantei în baza articolului 8. În special, Curtea a considerat că referințele la lenjeria de corp roșie „etalată” de reclamantă în acea seara erau nejustificate, așa cum erau și comentările cu privire la bisexualitatea ei, la relațiile și la raporturile sexuale ocazionale anterioare faptelor în discuție. De asemenea, Curtea a apreciat ca inadecvate considerentele referitoare la **„atitudinea ambivalentă față de sex”** a reclamantei. Tot astfel, Curtea a considerat că evaluarea deciziei reclamantei de a depune o plângere privind faptele, pe care Curtea de Apel a apreciat-o ca rezultând dintr-o dorință de a „denunța” și **de a repudia un „moment de fragilitate și de slăbăciune care putea fi supus criticilor”** era regretabilă și irelevantă, așa cum era și referința la „viața non-liniară” a reclamantei. Argumentele și considerentele curții de apel nu erau relevante pentru evaluarea credibilității reclamantei, o chestiune care putea fi examinată în lumina numeroasele constatări obiective de procedură, și nici nu erau decisive pentru soluționarea cauzei. Chestiunea credibilității reclamantei era deosebit de crucială și putea fi justificat să se facă trimitere la relațiile sale anterioare cu un inculpat sau cu altul sau la aspectele conduitei acesteia pe parcursul seriei în discuție. Totuși, **situația familială a reclamantei, relațiile ei, orientarea ei sexuală sau opțiunile vestimentare și conținutul activităților artistice și culturale ale acesteia nu erau relevante pentru evaluarea credibilității sale** și a răspunderii penale a inculpaților. Astfel, nu se putea considera că ingerința în viața privată și în imaginea reclamantei a fost justificată de necesitatea asigurării faptului că acuzații își puteau exercita drepturile la apărare.

Dreptul la demnitate umană și integritate psihologică: C.A.S. și C.S. împotriva României⁵⁸ (cererea nr. 26692/05)

Măsurile de protecție a drepturilor victimelor (informare, asistență, consiliere psihologică): E.B. împotriva României⁵⁹ (cererea nr. 49089/10), C.A.S. și C.S. împotriva României⁶⁰ (cererea nr. 26692/05)

Evaluare psihologică a reacțiilor victimei din timpul violului sau a reacției post-traumatice: M.G.C. împotriva României⁶¹ (cererea nr. 61495/11);

---

⁵⁸ Dreptul la **demnitate umană și integritate psihologică** implică o atenție deosebită în cazul în care un copil este victima violenței.

⁵⁹ În conformitate cu dispozițiile *Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, părțile contractante sunt obligate să ia măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a proteja drepturile și interesele victimelor. Astfel de măsuri implică, printre altele, protecția victimelor față de intimidare, represalii și victimizare, precum și **informarea acestora cu privire la drepturile lor și la serviciile pe care le au la dispoziție** și punerea la dispoziția acestora a unor servicii de sprijin adecvate, astfel încât drepturile și interesele lor să fie prezentate cum se cuvine și luate în considerare. În acest context, Curtea a observat nu există nicio probă care să demonstreze că dispozițiile din legislația internă privind drepturile victimelor au fost respectate în privința reclamantei. Abordarea adoptată de autorități în cauză a privat de scopul său cadrul juridic național referitor la violența împotriva femeilor și protecția victimelor și a fost incompatibilă cu standardele internaționale privind aceste probleme.

⁶⁰ **Dreptul la demnitate umană și integritate psihologică** implică o atenție deosebită în cazul în care un copil este victima violenței. Curtea regretă că primului **reclamant nu i-a fost acordată niciodată consiliere și nu a fost asistat de un psiholog calificat în timpul procedurii penale și ulterior**. Singura mențiune a unui asemenea sprijin este cea din partea consilierului școlii, ce a sugerat că a fi mai bine dacă familia s-ar muta în altă parte. Având în vedere obligațiile pozitive asumate de stat în conformitate cu diversele instrumente internaționale de protecție a drepturilor copilului, aceasta nu poate fi considerată ca fiind o măsură adecvată de recuperare și reintegrare.

⁶¹ Această abordare a fost agravată de faptul că **instanțele naționale** nu au dispus **nicio evaluare psihologică** pentru a obține o analiză de specialitate a reacțiilor reclamantei din perspectiva vârstei ei și pentru a stabili existența unor posibile consecințe psihologice ale presupusului abuz asupra sa.

I.C. împotriva României⁶² (cererea nr. 36934/08); E.B. împotriva României⁶³ (cererea nr. 49089/10)

Lipsa unei anchete efective/eficiente, urmărire penală și trimitere în judecată efective: M.C. împotriva Bulgariei (cererea nr. 39272/98) și M.G.C. împotriva României (cererea nr. 61495/11)⁶⁴; I.C. împotriva României (cererea nr. 36934/08), C.A.S. și C.S. împotriva României⁶⁵ (cererea nr. 26692/05)

Obligații pozitive ale statului în temeiul articolelor 3 și 8 din Convenție, existența și aplicarea unor dispoziții de drept penal care pedepsesc efectiv toate formele de viol și abuz sexual: M.G.C. împotriva României⁶⁶ (cererea nr. 61495/11); M.C. împotriva

---

⁶² Conduita autorităților a fost agravată de faptul că instanțele naționale nu au dispus nicio **evaluare psihologică** în vederea obținerii unei analize de specialitate a **reacțiilor reclamantei** din perspectiva vârstei acesteia. De asemenea, nu s-a ținut cont nici de starea post-traumatică a victimei, în cauză neavând loc nicio expertiză psihologică a victimei).

⁶³ Comportamentul autorităților a fost agravat de faptul că nu s-a efectuat **nicio evaluare psihologică sau psihiatrică** în scopul obținerii unei analize specializate a reacțiilor reclamantei din punctul de vedere al capacității sale mintale, deși aceasta a fost solicitată de reclamantă în cursul anchetei și a fost dispusă de Judecătoria Târnăveni în sentința din 6 mai 2009.

⁶⁴ În conformitate cu standardele și tendințele contemporane în acest domeniu, obligațiile pozitive ale statelor membre în temeiul art. 3 și 8 din Convenție trebuie considerate ca impunând **penalizarea și urmărirea efectivă a oricărui act sexual neconsensual**, inclusiv în absența rezistenței fizice a victimei.

⁶⁵ Pentru ca ancheta să fie considerată „**efectivă**”, trebuie, în principiu, să fie aptă să ducă la stabilirea faptelor cauzei și la identificarea și pedepsirea celor vinovați. Autoritățile trebuie să fi luat măsurile rezonabile de care dispuneau pentru a asigura probele cu privire la incident, inclusiv, printre altele, mărturiile martorilor oculari, probele biologice, și altele. **Orice nereguli ale anchetei care afectează posibilitatea de a stabili cauza vătămării sau identitatea persoanelor vinovate riscă să contravină acestui standard**, iar cerința de promptitudine și de termen rezonabil este implicată în acest context.

⁶⁶ Curtea a reamintit că în ceea ce privește actele grave precum violul și abuzul sexual asupra copiilor, care implică valori fundamentale și aspecte esențiale ale vieții private, **este sarcina statelor membre să asigure existența unor dispoziții de drept penal eficient**. Totodată, obligația pozitivă a statului în temeiul art. 3 și art. 8 de a proteja integritatea fizică a persoanei poate fi extinsă la aspecte legate de eficiența anchetei penale.

Bulgariei⁶⁷ (cererea nr. 39272/98), E.B. împotriva României⁶⁸ (cererea nr. 49089/10), I.C. împotriva României⁶⁹ (cererea nr. 36934/08), C.A.S. și C.S. împotriva României⁷⁰ (cererea nr. 26692/05).

---

⁶⁷ Curtea consideră că obligațiile pozitive ale statului sunt inerente dreptului la respectarea efectivă a vieții private în temeiul art. 8; aceste obligații pot presupune adoptarea de măsuri chiar și în sfera relațiilor indivizilor dintre ei. În timp ce alegerea mijloacelor pentru a asigura respectarea art. 8 în sfera protecției împotriva actelor persoanelor fizice se află în principiu în marja de apreciere a statului, descurajarea efectivă împotriva actelor grave precum violul, în care valorile fundamentale și aspectele esențiale ale vieții private sunt în joc, necesită prevederi penale eficiente. În special, copiii și alte persoane vulnerabile au dreptul la protecție efectivă. Statele au obligația pozitivă inerentă art. 3 și 8 din Convenție de a adopta **dispoziții de drept penal care pedepsesc efectiv violul și de a le aplica în practică** printr-o anchetă și urmărire penală eficace.

⁶⁸ Curtea a concluzionat că autoritățile nu și-au îndeplinit obligațiile pozitive de a aplica în mod eficient un sistem de drept penal care pedepsește toate formele de viol și abuz sexual și de a asigura o protecție adecvată a integrității fizice a reclamantei.

⁶⁹ Lipsa unei anchete penale corespunzătoare sau lipsa unui răspuns judiciar corespunzător în legătură cu plângeri privind abuzul sexual comis asupra copiilor sau a altor persoane vulnerabile, precum persoanele cu dizabilități intelectuale, creează un fundal de impunitate care ar putea constitui o încălcare a obligațiilor pozitive ale statului în temeiul art. 3 din Convenție.

⁷⁰ Eșecul de a răspunde în mod adecvat la acuzațiile de abuz asupra unui copil ridică îndoieli cu privire la caracterul efectiv al sistemului pus în practică de către stat în conformitate cu obligațiile sale internaționale și golește de conținut procedura penală derulată.